

אונקלוס

ויקרא ו צו

פה

עֲלֵיהָ הִכְתֵּן עֵצִים בְּבֶקֶר בְּבֶקֶר וְעֵרֶךְ
עֲלֵיהָ הָעֵלָה וְהַקְטִיר עֲלֵיהָ חֲלָבֵי
הַשְּׁלָמִים: אִשׁ תָּמִיד תִּזְקַד עַל-
הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה: סו וְזֹאת תִּזְכָּר

תִּסְפִי וַיִּבְעַר עֲלֶיהָ כִּהְנָא אֲעִיָּא
בְּצִפּוֹר בְּצִפּוֹר וַיִּסְדֵּר עֲלֶיהָ עֲלִתָא
וַיִּסַּק עֲלֶיהָ תְּרַבִּי נְכֶסֶת קוֹדֵשׁ-יָא:
וְאֲשָׁתָא תְּדִירָא תְּהִי יִקְרָא עַל
מִדְּבָחָא לֹא תִסְפִי: וְזֹאת אֲזַכָּרָא

דְּמִנְחָתָא דִּין
קָרָם וְיִקְרָו
מִנָּה בְּקִמְצוֹ
וּמִמְשַׁחָה וְיָרָה
מִנְחָתָא
לְאִתְקַבְּלָא

המכבה חש ענ
תורת המנח
ולכונה האמור
ולכונה חלה
כהגים שהיא
אותה. היא
(ח"כ - זכחים ס"ג)
אהל מועד (שס)
שהוא פניו של
(ח) (ודו)
עשרון שלם צו
בקמצו. שלא
מסלת המנח
שנתרבה (שמ
מטורבת (ל"ג) צל
על המנחה ו
קמילה ומקטני
כן חלה בלחה
לשנות פרשה.
שינוי נוסחאות - מעריכי
צשני כלים (ח"כ)
המנחה (לשון רי
והגם שהביא רש"י
מניה, רלונס לומר
להיות פירושו עם
אם היה אומר הכ
צכלי (לבדש):
"עליה" פירשו ו
פירושו והרים מס
כתיב מלא קומלו
(ג"א): (לא) ס
(ת"כ): (לב) פ

רש"י

לקט בהיר

המנחח חוקד צו, והאש על המנחח חוקד צו, אש
תמיד חוקד על המנחח (ח"כ), כולן נדרשו צמסי יומח
(מ"ה), שנחלקו רבותיו צמנין המערכות שהיו שס:
וערך עליה העולה. עולת תמיד היא תקדים (ח"כ -
פסחים ר"ח) (ומנין שלא יהא דבר קודם על המערכה
לתמיד של שחר, ת"ל העולה, עולה ראשונה (ס -
ס) צבר"י): חלבי השלמים. אס יציאו שס שלמים (ס),
ורבותיו למדו מכאן (ס - ס) עליה על עולת הצקר
השלם כל הקרצנות כלס, מכאן שלא יהא דבר
מאוחר לתמיד של צין הערבים: (ו) אש תמיד. אש
שנאמר צה* תמיד, היא שמדליקין צה אח הנרות
שנאמר צה (שמות כ"ז כ) להעלות נר תמיד (ס), אף היא
מעל מנחח החילון חוקד (ח"כ - יומח מ"ה): לֹא תִכְבֶּה.

שינוי נוסחאות - יג.

להו ה"א הידועה של השלמים, וכי היה נזכר כאן שום קרבן שלמים, ועוד מה ענין שלמים לכאן יותר משאר קרצנות, ועוד
מה נעשה אס לא יהיו שס שלמים צכלל, והא לך לשון רש"י ציומח ל"ג. ודריש ליה לשון השלמה (ולא לשון קרבן שלמים)
עליה על העולה תמיד של שחר האמורה בראש המקרא שנאמר וערך עליה העולה והקטיר והוסיף והשלים אחריה כל
הקרצנות, ולא על צבין הערבים, למד על תמיד של צין הערבים שהוא אחרון לכל הקרצנות עכ"ל, פי' חוץ מן קרבן פסח
דכתיב ציה צין הערבים, וגם כתיב שחטת את הפסח בערב, משא"כ בתמיד כתיב רק צין הערבים (גמר"), אבל לפי דרוש
חז"ל לא אחי שפיר חבת. "חלבי", לזה הוצרך גם לפשוטו (רא"ם), וצגמ"ש נ"ט: רצ כהנא רמי כתיב (שמות כ"ג) לא ילין
חלב חגי עד צקר, עד צקר הוא דלא ילין הא כל הלילה כולה ילין (למטה ומעלן ומקטירן כל הלילה ואינו נפסל אח"כ מלאן
בעלות השחר כשהוא למטה אלמח כל הלילה ראוי להקטיר - רש"י) וכתיב (ויק' ו') והקטיר עליה חלבי השלמים עליה
השלם כל הקרצנות כולס (דמשמע שלא יתעכב דבר אחר תמיד של צין הערבים - רש"י) הוא מומיב לה והוא מפרק לה
כשנחמתו (מקרצנות שזרק דמן קודם תמיד ולא הספיקו להקריב דכיון דנראה להקרב קודם לכן על תמיד של שחר הוא
מושלם - רש"י): (בא) אין זה פשוטו של מקרא, כי פשוטו פשוט הוא, גם אינו מיותר שכבר אמרנו שצא למספר
היקודים שהיו על המנחח, אלא חבת תמיד היא דאיתר, שאס אמר לא תכבה הרי תמיד הוא, לזה אמרו חז"ל שפירושו
הכתוב אותו אש ששמו תמיד, שהכתוב קוראו נר תמיד, חוקד משס, והגם שחכר מ"ס שאמר על המנחח ולא אמר מעל
המנחח, אין קפידא, שמלינו כן ויכול להיות חסר, כגון השמרו לכם עלות צהר כמו מעלות צהר, או ושמן על ראשך לא יחסר
כמו מעל ראשך (רא"ם), ואין לומר שרק על זה נכתובן ולא על מספר היקודים שא"כ היל"ל מעל המנחח, אך קשה קצת
למה לא הביא רש"י דרוש של ח"כ הנראה יותר פשוט שדרשו תמיד אפילו צצבת ואפילו צטומאה, וי"ל שנראה לו לרש"י
דרוש הזה מיותר דכיון דכתיב צמועדו אלא קרבן תמיד וידעינן משס שקרבין צצבת וכן המוססין פשוט הוא שצריך אש,
וסברא זו אפשר לדחות צבלא פסוק זה היינו אומרים צצצבת יהיו נשרפים צאש מן השמים, ואולי שדרוש נר המנורה נראה
לרש"י יותר פשוט צכחוב, לפי שהיל"ל אש חוקד תמיד שזה יוסר הדיבור, או חוקד אש תמיד, אבל צאשר הוא שס מוכיחים
הדברים שנקשר חבת תמיד לחבת אש ולא לחבת חוקד כלומר אש הנקרא תמיד וכנ"ל (מ"ל):

מלות האבות הנקראות קדושים בתצור אגלי מנחח - יאכלוהו - סכר כמנוח דזולת סכר

2

הַמִּנְחָה הַקֶּרֶב אֶתָּה בְּנֵי־אֶהֱרֹן לְפָנַי
 יִהְיֶה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: ^ח וְהָרִים מִמֶּנּוּ
 בְּקִמְצוֹ מִסֵּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשְׁמֹנָה וְאֵת
 כָּל־הַלְבָנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהַקִּטִּיר
 הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אֲזַכְּרֶתָּה לַיהוָה:

דַּמִּנְחָתָא דִּיקָרְבוּן יִתָּה בְּנֵי אֶהֱרֹן
 קָרָם יִי קָקָדָם מִדְּבָחָא: ^ח וְיִפְרֹשׁ
 מִנָּה בְּקִמְצָה מִסֵּלֶתָא דַּמִּנְחָתָא
 וּמִשְׁשֹׁחָה וְיִת כָּל בְּבִנְתָּא דִּי עַל
 מִנְחָתָא וְיִסַּק לְמִדְּבָחָא
 דְּאֶתְקַבְּלָא בְּרַעוּא אֲדִבְרָתָא

לקט בהיר

רש"י

כב) דכתיב לא תכבה ב' פעמים, ואע"ג שדרשו זה בנ"כ לא תכבה אף במסעות, וידעינן כללא דלא מוקמינן בלאו יתירה רק בהכרת, לרבינו גראה זאת הכרת, שדבר רחוק הוא לומר על פי פשוטו שלא נא הכתוב רק למוצת של מדבר לצד (מ"ל): כג) חוץ ממנחת חוטא וסוטה דהדיא כתיב זהו לא יזק עליה שמן וגו': כד) פי' מדכתיב בפי' ויקרא וילק עליה שמן וגו' והנותרת וגו' הו"א שדוקא מנחה הנקמלת ויש בה נותרת לריץ שמן (ת"כ): כה) הגם שצפרשה זו לא נזכר שום מנחה פרטית, וא"כ מרבה כל המנחות, אעפ"כ כלי ריבוי "נותרת" היינו אומרים שפרשה זו באה לכלול כל ה' מנחות נדבה שצפי' ויקרא להשוחטם לכל הדינים, וכמו שכתב רש"י לקמן אלא זאת כל לבואה, ומה גם דכתיב כאן והרים ממנו וגו' הרי דצמנחות הנקמלות מיירי, ת"ל נותרת (רא"ם): כו) הקרב אותה אינה מלשון קרבן והקטרה, שהלא לא נקרב ונשרף כולה דכתיב והרים ממנו וגו' והנותרת וגו', אלא היא קריבה (רא"ם): כז) ומפרש והולך ההכרת, לפני ה' הוא מערב ששם היכל וק"ק, פני המוצח זה דרום שפנים נקרא דהפחת והכבש שהיא פתח המוצח היה בדרום, ולקיים שניהם זה מערבית דרומית (ת"כ): כח) שלא יציא עשרון אחד בשני כלים (ת"כ), ודרשו מחיבת ממנו המיוחד לומר מכולה ירים: כט) ולא שיעשה כלי למדת קומא וימדוד בו קומן מן המנחה (לשון רש"י), פי' אפילו כהן פרעי לא יעשה כלי כמדת קומן של עצמו, אלא לריץ דוקא להרים בכל פעם בגופו, והגם שהציא רש"י בפי' ויקרא דרום אחר על חיבה זאת שלא יהא מבורך ומבצבץ, כבר תרצו בחוס' וצמים פ"ג דתרחי שמעת מניה, רזונס לומר, שצ"ח זו מחיבת בקומא יש לה ב' פירושים, יכול להיות פירושו בחוץ קומא (ולא חוץ ממנו), גם יכול להיות פירושו עם קומא (ולא עם דבר אחר), וגשמע ב' הדברים בפעם אחד שהי מנייהו מפקת (צל"ד), ועוד אפשר שגם אם היה אומר הכתוב "בקומן" היה נשמע ולא מה שזולט לחוץ ומדאמר וא"ו בקומא נשמע ג"כ בקומן עצמו של כהן ולא בכלי (לבדש): לו) פי' אם לא נתערב יפה השמן עם הסלת יקמוץ ממקום שנתרבה, דאל"כ מיותר הוא שהלא וילק עליה" פירושו לעיל על כולה, א"כ בכל אופן שיקמוץ מסלחה יקמוץ גם משמנה, והוא"ו זו אינה וא"ו המוסיף אלא פירושו והרים מסלת המנחה ויהיה זאת משמנה (רא"ם), ולעיל דרשינן שלא יהיה בחוץ הקומן לבונה או מלת, משום דשם כתיב מלא קומא ומסלחה ומשמנה, א"כ הכתוב מדבר בשיעור הקומן שיהיה מלא רק מב' דברים הללו, משא"כ כאן (ג"א): לא) מסלת המנחה (חיבת המנחה מיותר) ולא מחצרתה, ומשמנה (שהיל"ל מסלת ומשמן המנחה) ולא מחצרתה (ת"כ): לב) פי' בשעת הקמיאה לריץ להיות עליה הלבונה, ואם נמלא קורט לבונה בחוץ הקומן פסולה, רק אח"כ לריץ

המכבה אש על המנחה עובר בשני לאוין^{כב}: (ו) וזאת תורת המנחה. תורה אחת לכולן^{כג}, להטעין שמן ולבונה האמורים בענין. שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמלת^{כד}, מנחת כהנים שהיא כליל מנין, ת"ל תורת^{כה} (ת"ס): הקרב אותה. היא הגשה^{כז} בקרן דרומית מערבית*^{כז} (ת"כ - וצמים ס"ג): לפני ה'. הוא מערב, שהוא לצד אהל מועד (שס - שס): אל פני המזבח. הוא הדרום, שהוא פניו של מזבח, שהכבש נתון לאותו רוח (שס - שס): (ח) והרים ממנו. מן המחזור^{כח}, שיבה עשרון שלם צבת אחת בשעת קמיאה (ת"ס) צר"י): בקמצו. שלא יעשה מדה^{כט} לקומן (ת"כ - יומא מ"א): מסלת המנחה ומשמנה. מכאן שקומן ממקום שנתרבה^{כו} שמנה (סוטה י"ד): המנחה. שלא תהא מעורבת^{כז} באלהות (ת"ס): ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר. שמלקט את לבונה לאחר קמיאה ומקטירו^{כז} (ת"כ - סוטה י"ד), ולפי שלא פירש כן אלא באלה מן המנחות צווקרא (ב' ב') הולך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן: שינוי נוסחאות - מערבית דרומית.

ועיא
 קרא
 שיא:
 על
 יתא
 אש
 יומא
 שס:
 ת"כ -
 תכח
 שס -
 ת"ס,
 בקר
 דבר
 אש
 נרות
 היא
 בה.
 יעד
 ת"ס)
 ה כל
 פסח
 דרוש
 ילין
 מלאן
 עליה
 ק לה
 הוא
 יספר
 ירוש
 מעל
 יספר
 קאת
 רש"י
 אש
 גראה
 יחיים

וְהִנּוּתַרְתָּ מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אֶהָרֵן וּבְנָיו
 מִצֹּת תֹּאכַל בְּמָקוֹם קָדֵשׁ בְּחֶצֶר
 אֶהֱל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: לֹא תֹאפֶה חִמֵּץ
 חֶלְקֶם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשִּׁי קָדֵשׁ
 קָדָשִׁים הוּא בְּחַטָּאת וּכְאֲשֶׁם: כָּל
 זָכָר בְּבְנֵי אֶהָרֵן יֹאכְלֶנָה חֶקְעוּלָם
 לְדַרְתֵּיכֶם מֵאִשִּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יַעַ

קָדֵם יי ט וְדֹאשְׁתָּאָר מִנָּה יִכְלֹן
 אֶהָרֵן וּבְנֵיהוּ פְטִיר תְּתֹאכְר
 בְּאֶתֶר קָדִישׁ בְּדַרְת מִשְׁפָּן
 זִמְנָא יִכְלֶנָה: לֹא תֹאפִי
 חִמֵּץ חֶקְקֵהוֹן יְהִיבִית יְתָה
 מִקָּרְבְּנֵי קָדֵשׁ קוֹדֶשִׁין הוּא
 כְּחַטָּאתָא וּכְאֲשֶׁמָא: כָּל
 דְּכֹרָא בְּבְנֵי אֶהָרֵן יִכְלֶנָה קִים
 עֲלֵם לְדַרְתֵּיכוֹן מִקָּרְבְּנֵיא דְיִ כָּל

דִּיקָרֵב בְּהוֹן
 עִם מִשְׁה לָּן
 אֶהָרֵן וּבְנֵיהוּ
 בְּיוֹמָא דְרִבִּיא
 בְּתַלְת סֵאִין
 תְּדִירָא פ
 וּפְלִגְוֹתָהּ פ
 מִסְרִיתָא
 רִבִּיא תִּית
 בְּצוּעִין ת
 בְּרַעוּא קָרֵב

לקט בדור

רש"י

ללקוט כל הלבונה ולהקטירו, וכל זה מוכרח מן הכתוב, שהרי אמר תיבת והקטיר אחר הלבונה, הרי שגם הלבונה בהקטרה, ואמר ואח "כל" הלבונה א"כ אי אפשר שיהא קומץ אחד הפלג והשמן והלבונה שהרי הלבונה עצמו היא קומץ שלם, ועוד שלא אמר הכתוב מסלת המנחה ומשמנה ומלבונתה, הרי שהלבונה היא חוץ מקומנו, וכל זאת כבר למדנו בפי' ויקרא, לזה גמר אומר רש"י ששם המדובר רק ממנחה אחת וכאן כולל כל המנחות (רא"ם): (לג) פי' הכתוב בעצמו מפרש כוונתו באומרו במקום קדוש, שגם ממנה ליהי (הר הבית) מקום קדוש הוא, ואין לומר שהם ב' מקומות האחד מקום קדוש והשני חצר אהל מועד, שהלא חצר אהל מועד מקום קדוש הוא, וא"ת א"כ למה לומר במקום קדוש, כבר נדרש בפי' ובגמ' לרבות הלשכות הבנויות בחול (חוץ לעזרה) ופתח שלהם פתוחות לחוץ העזרה מקום קדוש נקרא ודינם כחצר אהל מועד (רא"ם): (לד) להכי סמך חלקם ללא תאפה חמץ לומר אפילו שירי מנחה (וכ"ש הקומץ) שהם חלקם של כהנים לא תאפה חמץ (לשון רש"י), פי' הגם שעיקר הלאו בא על הקומץ, נכלל בתוכו גם השירים מדסמך לו תיבת "חלקם", ואין כאן מקומו שהיה לו למכור אלל והעותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו חלקם נחמי אותה מאשי, וכבר אמר הכתוב והעותרת וגו' מזה חלל שמחוייבין לאכלו בלא חימוץ, וכאן בא להטיל עליו לאו, שאם אחר שהניחו להחמץ אפוא (או אחד משאר עבודותיו) עבר בלאו בין הקומץ ובין השירים: (לה) הלא חטאת ואשם אינם שוים בדיניהם ואין יכול להיות המנחה דומה לשניהם, לזה אמר שמקצת מן המנחות כחטאת ומקצתן כאשם: (לו) פי' באותה יום שהמספחה שלו במשמר נוטל חלק שזה ככל אחיו הכהנים, והוציא הכתוב את החלוקה בלשון אכילה, כדי לרבות בעלי מומין שיכולין לאכול ממנו לאלתר, ולא לרבות טמאים שיכולין בערב אפילו לעשות עבודה (גמרי'): (לז) על ידי בישול או מליחה, ואינו נאסר על ידי נגיעה בלבד (כמו טומאה), ואם לא נבלע רק במקצתה חותך מקום הכליעה, לזה אמר כל אשר יגע, כלומר רק מה שנגע (ונבלע) ולא כל החמיכה (ת"כ), ו"ל ת"כ: יכול אע"פ שלא בלעו ת"ל בהם עכ"ל, ואע"פ שפי' תיבת "בהם" הוא להפך שהיהאר נבלע באיסור, אין קפידא, שהלא היינו הך אם היהאר נבלע באיסור (שנחבשלו ביה) גם האיסור נבלע בהיאר (צל"ד), עוד אפשר שח"ל יפרשו אות ב"ת מתיבת "בהם" מן, כמו והעותר בבשר ובלחם שפירשו מן הבשר ומן הלחם (מ"ל), או אפשר עו"ה: שלכאורה כל אשר יגע פירשו כל דבר חולין אשר יגע, וא"כ היל"ל "בה" שהרי המנחה נוכר בלשון יחיד בכל הפרשה, לזה אמרו שתיבת בהם חוזר על כל דבר חולין, כל דבר חולין) אשר יגע (עד כדי כך) בהם (שנכנס המנחה ונבלע בהם בחולין) (ב"ב):

(ט) במקום קדוש. ואחכ"ל, בחצר אהל מועד (ת"כ - זכחים י"ו): (י) לֹא תֹאפֶה חִמֵּץ חֶלְקֶם. ארף השירים (ל"ה) אכורים בחמץ* (מנחות י"ה): בחטאת וכאשם. (י"ה) מנחת חוטא הרי הוא כחטאת, לפיכך קמלה שלא לשמה פסולה, מנחת נדבה הרי היא כאשם, לפיכך קמלה שלא לשמה כשרה (ת"כ - מנחות ז'): (יא) בל זכר. אפילו בעל מוס, למה נאמר, אם לאכול הרי כבר אמור (כ"ה כ"ט) לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו', אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת (ל"ה - זכחים ק"ג): בל אשר יגע וגו'. קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה (ל"ה - זכחים ל"ז): שינוי נוסחאות * בחיטוי.

יקדש. להיות כשרה יאכלו כ אהרן ובניו האופה ביום: בכל יום, שאנו תחתיו מצניו (יד) מרבבת (ל"ה): תפינו, חליעתה אופ (ת"כ - מנחות פתיחה מ"ה) (ו) שאינה נקמלה שתי וערב ואי לאשים בריי שורשה אפה, וי נוכח, כלומר מה תפינו: מג) נקמה גדולה הגם שיכה ה חוקד על הס דמם לא נקוי גס על ג

שיל"ת

ספר

התם סופר דרשות

השלם המפואר

כרך רביעי: שבת הגדול, פסח, שביעי ואחרון של פסח, ספירת העומר, שבועות, מגילת רות.

מרבנינו משה ספרא רבא, גאון ישראל וקדושו, רבנו ופרשיו, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, ריש מתיבתא וריש גלותא, מאור ישראל, רבן של כל בני הגולה

רבנינו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת והידושי התם סופר

אב"ד וריש מתיבתא דק"ק דרעזניץ, מאטערסדארף ומשם עלה ונתעלה לעיר ואם בישראל ק"ק פרעסבורג המעטירה, ושם חלקת מחוקק ספון, זי"ע

יוצא לאור במהדורה חדשה, מושלמת ומפוארת, באותיות מאירות עינים, בתוספת דרשות, תיקוני טעויות על פי הגהה מדוייקת מכתבי יד, כותרות משנה, קיטוע ופיסוק, פתיחת ראשי תיבות, תוספת אלפי מראי מקומות, ציוני השוואות, הערות והארות.

על ידי מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי יד
ע"ש ההתם סופר ז"ל
עיה"ק ירושלים תובב"א
תשע"ה

מהדורת נוסענצווייג

5

יעו

הת

יעו
הת
מי
זח

ח

חז"ל (הגיגה י" ע"ב) חוגגו חגא, שהוא יראה כל זכורך אל פני ה', גם כל בניך ייחוד וקשור כל המחשבות לה', ועיי"ז יזכו לחזות בנועם ה' כט.

דרוש טו

בעזה"י, לפרשת צו ושבת הגדול תקס"ג לפ"ק

רב סובר שת"ח ראוי לשמינית שבשמינית דגאוה, כי זה בכלל משהו ובטל במידותיו הטובות

ואמרו חז"ל במסכת סוטה (ה' ע"א) בר בי רב ראו להתגאות שמיני שבשמינית ומעטרא ליה כסאסאה דשכולתא, רב נחמן אמר לא מינה ולא מקצתה, מי זוטר דכתיב בה (משלי ט"ד ה') תועבת ה' כל גבה לב. יובן הענין, כי כל האיסורים בטל ממשם באחד בשמנה, דהיינו כזית בד' ביצים שהוא פרסא, ועדיין נשאר טעמם. וגם הטעם נחבטל בשמנה פעמים שמנה, כי טעם בטל בששים ואחד, וביצים צריכים ס"ב

מצות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד יאכלוה (ויקרא ו' ט.). ירמוז במקום כל הפרישות שבעולם המכונה קדוש וקדושים, במקום [זה] יותר עוד טוב ממנו לאחוז במדות העניויות המכונה מצה, ההיפוך מהחמץ שהוא כחינת גאה וגאון. ועוד בה יתירה כי בחצר אהל מועד יאכלוה, כי פרי שכר הענווה יאכלו גם בעולם הזה המכונה חצר אהל מועד, כי הוא הפרודור לטרקלין (אבות פ"ד מט"ז), שם יאכלו שכרם של פרי ענווה.

במעלת הענווה

החוטא בלשונו נענש באשח

החוטא במחשבתו לוקה בבנים שאינם מהוגנים

כט. מרן כתב כאן בתוך המאמר שלושה דברים בשם המקובלים, ולענ"ד לא מצאתי לשון זה בכל כתי" של רבינו ז"ל להביא שלשה דברים מה שכתבו המקובלים בסגנון כזה: "ירמוז למה שכתבו המקובלים", "לפי מה שכתבו הנ"ל", "על דרך מה שכתבו הנ"ל". לכן נדמה לי לענ"ד שרבינו ראה את זה בספר תולדות יעקב יוסף (שנדפס בראשונה במעוזיבו תק"מ) שכתב בריש פרשת לך לך וז"ל: "שמעתי ממורי [הר"י בעש"ט] זלה"ה, כי נר"נ של אדם נתגלגל בז' ספירות. והנפש הם עבדיו ובהמותיו, ואם פגם בנפש דהיינו במעשה, גורם לו צער מעבדיו ובהמותיו. והרוח ממללא הוא הדיבור, ואם פגם בדיבור לשון הרע וכיוצא בזה, נעשה מדיבור זה אנשים שמצערם אותו ומדברים עליו, ונדע כי הדיבור נקרא זוג, וזהו שאמרו חז"ל ראוה מדברת וכו' (כתובות י"ג ע"א), אם כן אשתו הוא רוח גם כן, זכה נעשה לו עזר ואם לאו כנגדו (יבמות ס"ג ע"א). הנשמה שוכנת במוח שמה נעשה טיפה זרעית והם בניו, ואם פגם במחשבה שבמוח גורם שיש לו צער מבניו", עכ"ל. והרי כמעט כלשונו של מרן. ואל תתמה על לשון 'המקובלים', שכן תראה בתתם סופר עה"ת בפרשת ויצא קנ"א א' ד"ה בפייט, כתב: "בפייט דראש השנה דינה ביהוסף להנחות, וכתב בספר טיב גיטין (בי"ד יוסף) בשם מקובל אחד, במעי אמו היה שמו יהוסף ע"ש", עכ"ל. והמקובל הזה היה בעל קדושת לוי זצ"ל זממו הביאו, וז"ל: וזה ימים כביר שמעתי מכבוד מחותני הגאון החסיד מוהר"ר לוי יצחק ז"ל האב"ד דק"ק בארדיטשוב וכו', הרי כינה התת"ס את הרב אבד"ק בארדיטשוב זצ"ל בשם 'מקובל', וכן להבעש"ט ותלמידו בעל התולדות כינה אותו 'מקובלים'. (שער יוסף). א. כרש"י פסחים מ"ד ע"א ד"ה ומשני, ועוד.

ש"ע י"ד סי' צ"ח ס"ז), ולרש"י דיש טעם ביותר מששים, עיין בסוגיא דזרוע בשלה (חולין צ"ח ע"א ד"ה בס'), אם כן לכל הפחות צריך ס"ד שהוא שמנה פעמים שמנה, ותו כבר הו"ל בכלל משהו, וכבר עבר ובטל. ואם כן אם כל מדות טובותיו של האדם וחכמתו ותורתו הם ס"ד פעמים יותר ממדת גאווה שיש בו הרי כבר בטל ככל האיסורים - ואם תמצי לומר נמי שהגאווה נמי אוסר במשהו כעבודה זרה שאוסר במשהו, מ"מ נותן טעם לפגם מותר בו.

הגאווה נמשלה לסאטאה דשכולתא, שאין בה כי אם נוי השכולת

והנה המשיל הגאווה לתלמיד חכם כסאטאה דשכולתא, כי השכולת יש בה שמונה מינים, והם אלו, סולת, וקמח, סובין, ומורסן, ומוץ, וגם הוא נצרך לגבלו בטיט, וקש, וגבבא, ולכולם יש בהם צורך. אמנם מין השמיני הוא סאטאה דשכולתא שהוא יתר ואין בו צורך, ועוד שהיד מסרטת בו קצת, אלא שהוא מעטר השכולת ועושה אותה נאה ויאה, וה"נ תהיה הגאווה להתלמיד חכם דבר שאין בו צורך, ועוד שיהיה בעצמו לפגם גדול אלא שידמה שאי אפשר לו זולת זה כדי להטיל אימתו על הבריות מפני כבוד התורה, והו"ל כמו משהו ונותן טעם לפגם, ובהצטרף שניהם שריא בודאי.

ורב נחמן אמר מי זוטר מאי דכתיב תועבת ה' כל גבה לב, ר"ל אילו היה כתיב רק תועבה לחוד, היה דומה

רב נחמן דורש שגאווה פסולה אפילו במשהו ופליג על רב

לעבודה זרה דמשהו אסור ביה, וה"ה לפגם, והשתא דמוסיף קרא כל גבה לב, האי כל אתי לרבות עוד עירובי דאפילו משהו ופגם אהדדי נמי אסור, אם כן אפילו אחד בשמיני שבשמינית שהוא אחד מס"ד שבמדות טובותיו וגם שיהיה פגם בעיניו כסאטאה דשכולתא, נמי אסור.

והנה מ"מ נראה לי דדמיון הגאווה כביטול איסורים ממש, דמין במינו הוא דחמיר ולא בטיל בעבודה זרה, והוא הדין נמי בגאווה מין במינו, ר"ל ישראל נגד ישראל חברו שיאמר אני עשיר או חכם וראוי להשתרר עליך, אבל מין בשאינו מינו, היינו ישראל נגד אומות העולם יגבה לבו בדרכי ה' לומר אנו בני אל חי מקבלי תורתו ועול מלכותו, כאשר האריך בשיר השירים (ו' א') שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמתולת המחנים.

ישראל המתנשא על ישראל ה' כמין במינו דא בטיל משא"כ ישראל בני יגבה לבו בהרף ה'

ומזה הטעם נ"ל דנקרא שבת הגדול, כי האמנם בכל הגלויות אנו בגדר הנ"ל שגבה לבנו בדרכי ה' נגד אומות העולם, ואלולי כן כבר היה יסוד התורה מתמוטט, וברוך ה' אשר לא עזבנו, הוא אל יעזבנו ואל יטשנו לעולם. אמנם בגלות מצרים לא כן היינו כי אם עבדים לפרעה ממש, כי לא עמדנו נגדו כמו שנאמר ביחזקאל (כ' ה') איש את שקוצי

בגלות מצרים לא נתגאינו על המצרים ושקענו בטומאתם

עיניהם לא השג ואת

זוה נ"ל שאלת אוכלים ח כולו מצה. ויש בכל הלילות ול אוכלים. והשתא רימוז על הגובר לחם המץ הרומ בקבלת התורה, כמש"כ לעיל, וז כן אמר שבכל ה שהיינו גולים הי ר"ל כניעה מז לאויבינו, וחמץ וגאון, נגד מה אויבינו בגובה שכגאולתינו נעל חמץ ומצה, וכי כולו מצה. ובו לפרעה במצרים וכי היינו נכנע כן

ביאור לשון החגדה, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה על פי הנ"ל

ונבוא אל המן כיום י להתנוצץ הגוב בלקחנו צאן ל של יום שבת המצריים מה ל

בי בניסן החל להתנוצץ גבוות הלב בזכות לקיחת הפסח, ולכן נקרא שבת הגדול

והנה כמה ש ניסן, עי ודבריהם צ"ע ד

תימה למה לא קבעו את י בניסן לדורות, אלא את השבת שלפני פסח

ב. דגאווה אתקש לעבודה זרה בש"ס סוטה שם. (שער יוסף). - וע"ע לשון מרן לעיל ח"ג שבת זכור דרוש ג [קצ"א ג] ד"ה וזהו: "בעלי גאווה ובעלי כעס וכו' הם עבודה זרה בעצמם לא עובדי עבודה זרה, רק עבודה זרה בעצמם". ג. כפסחים מ"ג ע"ב.

עיניהם לא השליכו, ושם נאמר (ט"ז ז') ואת ערום ועריה.

וזו נ"ל שאלת הבן, שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה. ויש לדקדק מאי טעמא תלה בכל הלילות ולא אמר כל השנה אנו אוכלים. והשתא אתי שפיר, כי החמץ רומז על הגובה, לכן בעצרת מקריבין לחם חמץ הרומז על גבה לב בדרכי ה' בקבלת התורה, והמצה רומז על הכניעה כמש"כ לעיל, והלילה רומז לגלויות. על כן אמר שבכל הלילות, ר"ל בכל הגלויות שהיינו גולים היה התנהגותנו חמץ ומצה, ר"ל כניעה מצד מה שהיינו נכנעים לאויבינו, וחמץ מצד אתר דהיינו גובה וגאון, נגד מה שעמדנו על דתינו נגד אויבינו בגובה לב, ואם כן מהראוי שבגאולתנו נעשה לזה זכרון טוב ונאכל חמץ ומצה, ומאי טעמא אנו אוכלים כולו מצה. ובא כמתרץ עבדים היינו לפרעה במצרים כנ"ל, ואילו לא הוציא וכו' היינו נכנעים ועבדים להם, משום כן כולו מצה.

ביאור לשון ההגדה, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, על פי הנ"ל

ישראל המתגאה על ישראל הו' כמין במינו דלא בטיל, משא"כ ישראל בגוי יגבה ליבו בדרכי ה'

בגלות מצרים לא נתגאונו על המצרים ושקענו בטומאתם

שמתה בו מרים, קשה היכן מצינו שיום טוב גדול כזה ידחה מפני אבילות המאוחר לו. ומה שכתב [ט"ז] מפני שנבקע בו הירדן, גם כן קשה, וכי מפני שהוכפל בניסים יוגרע כח היום.

על כן נ"ל הכא אי הוה ביום עשירי לחדש הוה טעינן ב' טעויות, א' שנס של [ל]קייחת הפסח איננו גדול כל כך שלא ידחה מפני אבילות הצדקת, אלא בודאי כשמתה בו הצדקת נדחה היום טוב ההיא, ומה שאנו עושין אותו יום גדול הוא מפני נס אחר היותר גדול והוא בקיעת הירדן. ועי"ז היה נולד טעות ב' לגרע כח אבילות מיתת הצדקת, דהרי בקיעת הירדן היה אחר מיתת מרים ואפי"ה נדחה אבילות הקודם מפני יום טוב זה של בקיעת הירדן, והיה זה פחיתות בכבוד הצדקת, ופחיתות בנס זה של מקחו מבעשור.

אילו היו קובעים את י' בניסן לדורות היו טועים בגול הנס, וממעטים באבילות מרים

על כן להנצל משני אלו קבעו היום טוב בשבת, ויום יו"ד שהוא כחול נוהגים להתענות בו (או"ת סי' תקפ"ט ס"ב) אעפ"י שנבקע בו הירדן, מ"מ כיון שמיתת הצדקת קודם לא אתי ההוא יום טוב ודחי ליה. ומ"מ אם אירע יום יו"ד בשבת עושין אותו שבת הגדול על שם הנס של מצרים, אעפ"י שהוא יום מיתת מרים משום שהנס של מצרים קדים לא אתי אבילות ודחי ליה, ש"מ כמה גדול כח הנס הזה, שהרי מיתת מרים דחמיר לן שאינו נדחה מפני נס של ירדן, מ"מ אי אפשר לו לדחות יום טוב של הנס דמקחו מבעשור וק"ל.

ע"י שקבעו שבת הגדול לפני הפסח, זוכרים גדול הנס ולא ממעטים באבילות מרים

ונבוא אל המכוון בעזה"י כי בכל זאת ביום יו"ד ניסן התחיל קצת להתנוצץ הגובה וגודל לבב אצלינו בלקחנו צאן לפסח, על כן נקרא שמו של יום שבת הגדול שבו נתגדלנו על המצריים מה שלא עשינו כן עד עתה.

ב' בניסן החל להתנוצץ גבהות הלב בזכות לקייחת הפסח, ולכן נקרא שבת הגדול

והנה במה שקבעו בשבת ולא ביו"ד ניסן, עיין מג"א וט"ז סימן ת"ל. ודבריהם צ"ע דמה שכתב [מג"א] משום

תימה למה לא קבעו את י' בניסן לדורות, אלא את השבת שלפני פסח

7 יג ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה למחפש אולפן מן קדם יי בזמן דאתגלי לי בנבעון לאלותי

ולמשאל יחי מה אנא צבי מניה, ואנא לא תבעית מניה אלהין חכמתא, למדע בין טב לביש, וסובלתנו על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדוי, וחזית כל עובדי בני

שפתו חכמים

יג ונתתי את לבי לדרוש. נמורה, היא החכמה, ולהמנון זה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש, וצינותי זה שהוא הענין הרע אשר נתן הקצ"ה לפני בני האדם, את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע.

יג ונתתי את לבי לדרוש. נמורה, היא החכמה, ולהמנון זה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש, וצינותי זה שהוא הענין הרע אשר נתן הקצ"ה לפני בני האדם, את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע.

מצודת דוד

יג ונתתי את לבי. שמתו את לבי לדרוש ולבקר לא במראית העין, רק בחכמה ובהבנת השכל תקרתי על כל הדברים הנעשים תחת השמים בזה העולם:

אבן עזרא

חיי, ויכולתי לנסות כל דבר בעבור היותי מלך. וענין על ישראל. בעבור שהיו בס לעולם נביאים וחכמי לב כמו בני זרח. ולא כבני קדר השכונים באהלים. והענין שהייתי מלך על עם חכם ונבון, ואמר בירושלם. בעבור היות מקומה נכון לקבל החכמה. כי ידוע שהיישוב נחלק לשבעה חלקים, ולא יתכן היות ישירי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים האמצעיים, כי החלקים הראשונים והאחרונים ימנע רוב החוס או הקוד להיות תולדת אדם ישרה, וידוע כי רוחב ירושלם שלשים ושלש מעלות והוא חצי היישוב, כי לא יתכן יישוב כי אם אחר מעלות נטות השמש בצפון או בדרום:

יג ונתתי. ושמתו. בדברי דודל נתן בו עיניו (שם לה): ולתור: ענין חפוש ובקור. כמו לתור את הארץ (נמנני יד):

ספורנו

בירושלים. והיה לאל ידי להקהיל חכמי הדור, ולחקור דעות מחקרי לב חדשים גם ישנים: יג ונתתי את לבי. ועם זה שהיה לאל ידי הרביתי ההשתדלות הראוי להשיג את המכוון, כאמרם ז"ל יעתי ולא מצאתי אל תאמן: בחכמה. עיונית ומחקרית: על כל אשר נעשה תחת השמים. התחלתי חקירתי בנפסדים, כמשפט כל חוקר להתבונן מהם אל מה שלמעלה מהם:

יג ונתתי. יתכן היות ענין זה הפסוק דבק עם הבא אחריו, והוא שחקר בחכמה, וכן ענין לתור כמו מתור הארץ, לראות דברי חפץ ועיקרי כל המעשים אע"פ שהוא ענין רע בעבור שיתעסק האדם בדבר שלא יועיל. ופירוש לענות בו. מענין, וי"א שהוא מלשון עני, ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד (תהלים קטו ז), וענה גאון ישראל (הושע ה ה). ויותר נכון הוא היות וענה מן לא תענה ברעך (שמות כ יג). וגם עניתי כמו יען איוב, ויורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בחפזי (תהלים קטו י). וכן ישמע אל ויענם (תהלים נה כ), יענה במ. או ישיב תשובה להם. וכאשר התעסק לראות שרשי המעשים מצא שהם הבל ורעות רוח, ויהיה פירוש תחת השמים כמו תחת השמש. ויתכן שרמוז במלת תחת השמים כמו תחת השמש, לגלגל העליון ששם כל צבא השמים וחכמת סוד המזלות על שמנה וארבעים צורות הגלגל, ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשים שהם נולדים מכח השמים, וראה שהוא ענין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור המולידים ואף כל הנולדים, ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושנים ועשרים, ויורה על זה שאמר תחת השמים עת לכל זמן, וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי:

מדרשי חז"ל

חמשה ואלף, ויהי שיעורו של משל חמשה ואלף. (קה"ר). על כל אשר נעשה וגו'. מלמד שלא רק בדברי תורה בלבד היה שלמה תייר, אלא על כל אשר נעשה תחת השמים, כגון האיך ממתיקין את החרדל, האיך ממתיקין את התורמסין, האיך [מכנינים] יין ומים ופלפלין בשליש. (שם).

יג ולתור בחכמה. מהו ולתור בחכמה תייר לחכמה, כמו שנאמר ויתורו את ארץ כנען, ד"א לעשות תואר לחכמה. דבר אחר לתור, לתור ולהותיר, בנוהג שבעולם הפייטן הזה כשהוא עושה חרוזין בא"ב, פעמים מסיים כולו ופעמים אינו מסיים, אבל שלמה כשהיה עושה חרוזין בא"ב היה מותיר ה' אותיות, כמו שנאמר ויהי שיעורו

לבי לדרוש ולתור בחכמה
למחפש אולפן מן קדם
בזמן דאתגלי לי
בנבעון לאלותי
ולמשאל יחי מה אנא צבי מניה
ואנא לא תבעית מניה אלהין חכמתא
למדע בין טב לביש
וסובלתנו על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדוי
וחזית כל עובדי בני
שפתו חכמים
יג ונתתי את לבי לדרוש
נמורה היא החכמה
ולהמנון זה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש
וצינותי זה שהוא הענין הרע אשר נתן הקצ"ה לפני בני האדם
את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע
יג ונתתי את לבי
שמתו את לבי לדרוש ולבקר לא במראית העין
רק בחכמה ובהבנת השכל תקרתי על כל הדברים הנעשים תחת השמים בזה העולם
אבן עזרא
חיי ויכולתי לנסות כל דבר בעבור היותי מלך
וענין על ישראל בעבור שהיו בס לעולם נביאים וחכמי לב כמו בני זרח
ולא כבני קדר השכונים באהלים
והענין שהייתי מלך על עם חכם ונבון
ואמר בירושלם בעבור היות מקומה נכון לקבל החכמה
כי ידוע שהיישוב נחלק לשבעה חלקים
ולא יתכן היות ישירי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים האמצעיים
כי החלקים הראשונים והאחרונים ימנע רוב החוס או הקוד להיות תולדת אדם ישרה
וידוע כי רוחב ירושלם שלשים ושלש מעלות והוא חצי היישוב
כי לא יתכן יישוב כי אם אחר מעלות נטות השמש בצפון או בדרום
יג ונתתי יתכן היות ענין זה הפסוק דבק עם הבא אחריו והוא שחקר בחכמה
וכן ענין לתור כמו מתור הארץ לראות דברי חפץ ועיקרי כל המעשים אע"פ שהוא ענין רע בעבור שיתעסק האדם בדבר שלא יועיל
ופירוש לענות בו מענין וי"א שהוא מלשון עני ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד (תהלים קטו ז)
וענה גאון ישראל (הושע ה ה) ויותר נכון הוא היות וענה מן לא תענה ברעך (שמות כ יג)
וגם עניתי כמו יען איוב ויורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בחפזי (תהלים קטו י)
וכן ישמע אל ויענם (תהלים נה כ) יענה במ או ישיב תשובה להם
וכאשר התעסק לראות שרשי המעשים מצא שהם הבל ורעות רוח ויהיה פירוש תחת השמים כמו תחת השמש ויתכן שרמוז במלת תחת השמים כמו תחת השמש לגלגל העליון ששם כל צבא השמים וחכמת סוד המזלות על שמנה וארבעים צורות הגלגל
ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשים שהם נולדים מכח השמים וראה שהוא ענין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור המולידים ואף כל הנולדים ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושנים ועשרים ויורה על זה שאמר תחת השמים עת לכל זמן וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי
מדרשי חז"ל
חמשה ואלף ויהי שיעורו של משל חמשה ואלף (קה"ר)
על כל אשר נעשה וגו' מלמד שלא רק בדברי תורה בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמים כגון האיך ממתיקין את החרדל האיך ממתיקין את התורמסין האיך [מכנינים] יין ומים ופלפלין בשליש (שם)
יג ולתור בחכמה מהו ולתור בחכמה תייר לחכמה כמו שנאמר ויתורו את ארץ כנען ד"א לעשות תואר לחכמה דבר אחר לתור לתור ולהותיר בנוהג שבעולם הפייטן הזה כשהוא עושה חרוזין בא"ב פעמים מסיים כולו ופעמים אינו מסיים אבל שלמה כשהיה עושה חרוזין בא"ב היה מותיר ה' אותיות כמו שנאמר ויהי שיעורו

לבי לדרוש ולתור בחכמה
למחפש אולפן מן קדם
בזמן דאתגלי לי
בנבעון לאלותי
ולמשאל יחי מה אנא צבי מניה
ואנא לא תבעית מניה אלהין חכמתא
למדע בין טב לביש
וסובלתנו על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדוי
וחזית כל עובדי בני
שפתו חכמים
יג ונתתי את לבי לדרוש
נמורה היא החכמה
ולהמנון זה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש
וצינותי זה שהוא הענין הרע אשר נתן הקצ"ה לפני בני האדם
את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע
יג ונתתי את לבי
שמתו את לבי לדרוש ולבקר לא במראית העין
רק בחכמה ובהבנת השכל תקרתי על כל הדברים הנעשים תחת השמים בזה העולם
אבן עזרא
חיי ויכולתי לנסות כל דבר בעבור היותי מלך
וענין על ישראל בעבור שהיו בס לעולם נביאים וחכמי לב כמו בני זרח
ולא כבני קדר השכונים באהלים
והענין שהייתי מלך על עם חכם ונבון
ואמר בירושלם בעבור היות מקומה נכון לקבל החכמה
כי ידוע שהיישוב נחלק לשבעה חלקים
ולא יתכן היות ישירי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים האמצעיים
כי החלקים הראשונים והאחרונים ימנע רוב החוס או הקוד להיות תולדת אדם ישרה
וידוע כי רוחב ירושלם שלשים ושלש מעלות והוא חצי היישוב
כי לא יתכן יישוב כי אם אחר מעלות נטות השמש בצפון או בדרום
יג ונתתי יתכן היות ענין זה הפסוק דבק עם הבא אחריו והוא שחקר בחכמה
וכן ענין לתור כמו מתור הארץ לראות דברי חפץ ועיקרי כל המעשים אע"פ שהוא ענין רע בעבור שיתעסק האדם בדבר שלא יועיל
ופירוש לענות בו מענין וי"א שהוא מלשון עני ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד (תהלים קטו ז)
וענה גאון ישראל (הושע ה ה) ויותר נכון הוא היות וענה מן לא תענה ברעך (שמות כ יג)
וגם עניתי כמו יען איוב ויורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בחפזי (תהלים קטו י)
וכן ישמע אל ויענם (תהלים נה כ) יענה במ או ישיב תשובה להם
וכאשר התעסק לראות שרשי המעשים מצא שהם הבל ורעות רוח ויהיה פירוש תחת השמים כמו תחת השמש ויתכן שרמוז במלת תחת השמים כמו תחת השמש לגלגל העליון ששם כל צבא השמים וחכמת סוד המזלות על שמנה וארבעים צורות הגלגל
ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשים שהם נולדים מכח השמים וראה שהוא ענין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור המולידים ואף כל הנולדים ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושנים ועשרים ויורה על זה שאמר תחת השמים עת לכל זמן וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי
מדרשי חז"ל
חמשה ואלף ויהי שיעורו של משל חמשה ואלף (קה"ר)
על כל אשר נעשה וגו' מלמד שלא רק בדברי תורה בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמים כגון האיך ממתיקין את החרדל האיך ממתיקין את התורמסין האיך [מכנינים] יין ומים ופלפלין בשליש (שם)
יג ולתור בחכמה מהו ולתור בחכמה תייר לחכמה כמו שנאמר ויתורו את ארץ כנען ד"א לעשות תואר לחכמה דבר אחר לתור לתור ולהותיר בנוהג שבעולם הפייטן הזה כשהוא עושה חרוזין בא"ב פעמים מסיים כולו ופעמים אינו מסיים אבל שלמה כשהיה עושה חרוזין בא"ב היה מותיר ה' אותיות כמו שנאמר ויהי שיעורו

ית לפי
פן מן קדם
ראתגלי לי
לאללותי
אדע בין טב
עובדי בני

תרגום

אנשא חיביא, גון ביש
דיהב יי לבני אנשא
לאסתגפא ביה: יד חיותי
ית פל עובדי בני אנשא
די אתעבידו תחות

קהלת א

ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות
בו: יד ראיתי את כל המעשים שנעשו
תחת השמש והנה הכל ורעות רוח:

שמשא בעלמא הרין, והא פולא הקלא ותבירות רוקא:

שפתי חכמים

ס פירוש ויהיה גרין ענין נוספת כמ"ס מעון, ושורש
שניהם עון, וכאשר יתייחס לאנשים העמידה במעון,
כי שם ביתם ומנהגם, ככה יתייחס אליהם העמידה
במנהג אשר הוטבעו בו, ופה אי אפשר לפרשו אם
לא על המנהג, לא על הדירה: ע פירוש שמעיין
ומחשב במנהגו שיתנהג בו: פ מזה שלא פירש על
הפסוק עצמו בפרשת נצבים (דברים ל טו) ראה נתתי

רש"י

ענין רע. מנהג רע להם: לענות בו. להמנהג בו.
ענין יש לפותרו לשון מעון וזיה ס, וש לפותרו
לשון עיון ומחשבה ע, וכן לענות בו: נתן אלהים.
הניח לפניו פ: (יד) ורעות רוח. שזר רוח, כמו
רעו עמים וחתו (ישעיה ח ט). רוח טלני"ט, סוף
המעשה צל לידי כאב לב ז :

מביא הפסוק
זר כך מפרש
מנהג שיתנהג

ענינו (שם לה):
הארץ (ממלכי י)

הדור, ולחקור
תתי את לבי.
הראוי להשיג
תתי אל תאמן:
נעשה תחת
פוט כל חוקר
הם:

אלשים ושלש
או בדרום:
זר כמו מתור
בדבר שלא
יתהלים קטו ז,
ע עניתי כמו
ע נה כ, יענה
ויהיה פירוש
העליון ששם
החכמה לדעת
אדם לספור
שנים ועשרים,

אלף. (קה"ד).
בדברי תורה
נעשה תחת
תהרל, האין
ומים ופלפלין

מצודת ציון

ענין רע. דבר רע. וכדברי רז"ל יש הרבה: נתן. ענינו
עזיבה. כמו ולא נתן סיוון (שם לא ט): לענות. מלשון
עניו ויסורים: (יד) ורעות. ענין שבירה. כמו תרועם בשבט
ברזל (מסלס ז ט): רוח. רצון:

מצודת דוד

הוא ענין רע. רוצה לומר הבנתי שזה הוא דבר רע
במה שעזב אלהים והניח כל המעשים לבני האדם
תחת להם הבחירה לעשות כחפצם למען ענותם
בגמול המעשים בעבור חפשיית הבחירה, כי לולי
הבחירה אין עונש: (יד) ראיתי. במראית העין ראיתי את כל המעשים הנעשים, בדבר הנתון תחת ממשלת השמש,
והם אסיפת הקנינים המסור ביד מערכת השמים. וזכר השמש לפי שהיא הפועלת הרבה בתחתונים וכו', וכמו
שנאמר למעלה בתחלת הספר. או בזה העולם במקום זריחת השמש ראיתי וגו': והנה הכל הכל. בעיני ראיתי
שכולם הכל המה מבלי תועלת, עוד יש בהם שבר רצון עושיהם כי לא ישיג תשוקתו ונכזבה תוחלתו:

ספורנו

הוא ענין רע. ומצאתי שלבי ושכלי המחבונן הוא ענין
רע וחסר, שהוא כחיי בלבד לא שכל בפועל: לענות בו.
להכנע לפניו בהכירו את חסרונו, ולא יתגאה בבחירתו
שיחשוב היותו בפועל דומה ליוצרו, כמו שקרה למלך
צור כאמרו אל אני מושב אלהים ישבתי (יהוקאל כה כ),
אבל ישתדל להדמות אליו לרצון לפניו: ידן ראיתי את
כל המעשים שנעשו תחת השמש. שהם הנפסדים.
וראיתי שהם הכל. שתכליתם מצד עצמם גרוע ודבר
בלתי נחשב: ורעות רוח. באופן שכל מה שישמח האדם
כענין אפרים רועה רוח:

אבן עזרא

(יד) ראיתי. פירוש ורעות רוח כמו אפרים רועה רוח
ורודף קדים (הושע יב ב) שלא יועיל ולא ישיבע.
וענין רוח כמו הבל, בעבור רובי תהלוכותיו שלא
יוכל אדם לתפסו ביד, כענין כי רוח יזרעו (שם ה
ז), וכן כי רוח עברה בו (תהלים קג טו). ויתכן היות
ורעות כמו מחשבת ויורה עליו רעיון רוח, ומשקלם
דמות ודמיון מהפעלים שהלמ"ד שלהם איננו שלם:

מדרשי חז"ל

אדם לעשות מצוה כממונו הוא מתפלל ונענה בו, לא
זכה, הוא עונה בו ומקטרגו. (שם).
(יד) את כל המעשים. חוץ מתשובה ומעשים טובים.
(שם).

ענין רע. רבי בן אומר: זה הממון, וכדרי איבו, דאמר
מר אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו, יש לו
מנה רוצה לעשות מהם מאתים, ורבי יוחנן אמר זה הגזל
וכמו שנאמר ובצעם בראש כולם, ומהו לענות בו, זכה

מסורת המדרש

האיך ממתיקין את החרדל ראה ב"ר יא. ד. מב. ג. ויק"ד יא. ז. רנ"ד פתיחה ז. אס"ד פתיחה יא. תורמסין עין ביצה כה. יין ומים ופלפלין בשליש עין ירושלמי ברכות פ"ב ה"א. פור"כ פ"ב קב.: ר' בון אמר זה שיפוטו של ממון וכו' להלן פ"ג. י (כה"ע). ע"ע להלן פ"י (ט).

אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם כְּגוֹן הַיֶּאֱךָ מִמַּתִּיקִין אֶת הַחֲרָדֵל וּמִמַּתִּיקִין אֶת הַתּוֹרְמוֹסִין וְהַיֶּאֱךָ שׁוֹתִין אֶת הַחֲמִין יִין וּמִים וּפְלַפְלִין בְּשָׁלִישׁ.

וְהוּא עֲנִין רַע נָתַן אֱלֹהִים לְבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ רַבִּי בּוֹן אוֹמֵר זֶה שְׁפוּטוֹ שֶׁל מִמּוֹן אָמַר רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי אֵיבּוֹ אֵין אָדָם יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם וְחֲצִי תַאֲרוֹתוֹ בִּידּוֹ אֱלֹא אֵין אֵית לִיה מְאָה בְּעֵי לְמַעַבְד יְתֵהוֹן תְּרֵתִין מְאוּוֹן וְאֵין אֵית לִיה תְּרֵתִי מְאוּוֹן בְּעֵי לְמַעַבְד יְתֵהוֹן אַרְבַּעַה מְאָה לַעֲנוֹת בּוֹ רַבִּי פְּנַחֵס בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחֲנָן לְפִי שֶׁהוּא בְּעֲנִין עֲבוּדָה זְרָה וְגִלּוּי עֲרִיוֹת וּשְׁפִיכוֹת דְּמִים אֵין לָךְ קֶשֶׁה מִכָּלֵם אֱלֹא

כאן ואומר: "על כל אשר נעשה תחת השמים, כגון: היאך ממתיקין את החרדל - בתערובת דבר אחר, שכן אינו נאכל כמו שהוא, כחריפותו, וממתיקין את התורמסין - (מין פולים רחבים, גסים) - להוציא מהם את מרירותם כשרייה ממושכת, וכלומר, כל דבר שהקב"ה בראו בעולמו והשאיר לבני אדם צורך ויכולת לעשות בו תיקונים ושינויים (עין ב"ר יא, ו), על ידי תערובת עם דבר אחר או על ידי עבוד הדבר עצמו, בחכמה ותחבולה, והיאך שותין את החמין - שיהיו מועילים לגוף, למזגם במידת חום נכונה ולהטיל בהם הסמים והתבלינים במדה נכונה, כגון יין, שמזיגתו - יין ומים ופלפלין, בשליש - יין, ושני שלישים מים ודבש ופלפלים ושאר סמים ותבלינים, כהשכל בחכמת הרפואה לכל שותה ושותה את צרכו, שיועיל לגופו, וכלומר, השכיל והתחכם שלמה אפילו בחכמות התערובת והתרכובת (=כימיה) ובחכמת הרפואה, שהם צרכי מעשה לכל יום ויום תחת השמים, ובכל אלה, מלבד בתורה.

"ונתתי אל לבי ... על כל אשר נעשה תחת השמים, הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו", מהו "הענין" הרע הזה שנתן הקב"ה בעולם לפני בני האדם כנסיון להתענות ולעמול בו ולהתגבר עליו, שעליו שלמה מדבר כאן, רבי בון אומר: זו שיפוטו של ממון - זה שיצרו הרע של אדם משחרר עליו לשפוט ולמשול בו ולהשליט עליו תאוות הממון, ו"שיפוטו" - כלשון חכמים (ברכות סא.א): "יצר הרע שופטם", וזהו ה"ענין" האמור בפסוק הזה, "ענין רע" - "יצר רע", ותאות ממון זו היא קשה שבכל תאוות הלב, וכאשר - אמר רבי יודן בשם רבי איבו: אין אדם יוצא מן העולם וחציו תאוותו - של ממון שהוא מתאוה לו, מצוי - בידו, כלומר, עד עת צאתו מן העולם אין אדם בא בתאוות ממנו אפילו לכדי חצי סיפוקו, אלא, אן אית ליה מאה בעי למעבד יתהון תרתין מאוון, ואן אית ליה תרתין מאוון בעי למעבד יתהון ארבעה מאה - אם יש לו מאה הוא רוצה לעשות אותם מאתים, ואם יש לו מאתים הוא רוצה לעשות אותם ארבע מאות.

וזהו ששלמה אומר כאן: "לענות בו", כאשר - רבי פנחס (עין ויק"ד לג, ג), בשם רבי יוחנן - אמר: עוון הגזל הזה, לפי שהוא - בחומרו הרב - בענין - אחד עם - עבודה-זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, וכאשר ידרש להלן, עוד זאת כי - אין לך קשה מכולם - "חמור כנגד כולם" (יל"ש בהר, תר"ס) - אלא גזל, שהנגזלים העשוקים צועקים על

עוון רבג המקונו

עַת מְלַחְמָה וְעַת שְׁלוֹם: ט מֵה־יִתְרוֹן
 הָעוֹשֶׂה בְּאִשֶּׁר הוּא עֹמֵל: ז רְאִיתִי אֶת־
 הָעֵינַי אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְבִנִי הָאָדָם
 לַעֲנוֹת בּוֹ: י אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יְפֶה בְּעַתּוֹ

לְמַסְנֵי לְבַב חֵיבָא, עֲדָן
 בְּחִיר לְאַנְחָא קְרַבָּא,
 וְעֲדָן בְּחִיר לְמַעֲבָד
 שְׁלָמָא: ט מֵה מוֹתֵר אִית
 לְבַב פְּלַח, דְּהוּא טְרַח
 לְמַעֲבָד אוֹצְרִין וְלִמְכַנְשׁ
 מְמוֹן, אֵלּוּלִי מִסְתִּיעַ

הַחַיִּים דְּהוּת מִצוֹתָא
 הַחַיִּים בְּיוֹמֵי יְרֻבְעָם פֶּר
 נִבְמָ לְמַהוּ בְּיוֹמֵי שִׁבְעָ
 פֶּר בְּכָרִי, וְאַתְעַכְבַּת
 וְהוּת בְּיוֹמֵי יְרֻבְעָם פֶּר
 נִבְמָ דְּאֵלוּ הוּת בְּיוֹמֵי
 הַדְּהַב דְּעֶבֶד יְרֻבְעָם חִינֵי
 וְפִסְקוּ עוֹלֵי רְגֵלְאִין, וְכִנְיָן
 גִּישְׁרָאֵל לְמַכְנֵי יְתִיה, אָף
 הַאֲשֶׁתְּמוֹדֵעַ קְדָמוֹהִי יִצְרוּ
 בֵּיהּ וּמִשְׁכַּח בְּגוּיָה מַה
 פִּסְוּ מִנְהוֹן, כִּנְיָן דְּלֵא יְה

בְּמִזְלָא דְלַעֲלֵא: י חוֹתִי יְתָן יִסְרוּן וּפּוֹרְעוֹתָא דִּיהֵב יי לְבִנִי אֲנִישָׁא דְאַנּוֹן רְשִׁיעִין
 לְסַנְפּוֹתְהוֹן בֵּיהּ: יא אֲמַר שְׁלֹמָה מְלָכָא בְרוּחַ נְבוּאָה, יְתָן כּוֹלָא עֶבֶד יי שְׁפִיר בְּעַדְנֵיהּ,
 רִשְׁי

(ט) מה יתרון העושה. מה יתרון של עושה רע ככל שהוא עמל, גם הוא עמו יצא והכל אזכ:
 (י) הענין. המנהג: לענות. להמנהג: (יא) יפה בעתו. צעם הטובה יפה הוא לצוא משלום שזר מעשה

מצודת דוד
 עת מלחמה. בעת אחת חפץ האדם וחשקו לערוך מלחמה עם שונאו, ובעת אחרת ירצה בחלופו להיות עמו בשלום: (ט) מה יתרון. מנסב למעלה לומר הואיל ודרך האדם אשר בעת אחת יחפץ בדבר מה ובעת אחרת ירצה בחלופו, אם כן מה יתרון בא לאדם העושה בדבר אשר הוא עמל בו למען השיג הפצו, הלא עת לכל חפץ ופן למחר יחפץ בחלופו והיה אם כן עמלו לדעתו: (י) ראיתי את הענין. ראיתי את הדבר אשר מסר אלהים לבני האדם להשתמש בו ולעשות אותו בכל עת שירצה: לענות בו. רוצה לומר כאלו מסר בידם לענות אותם בו, כי הם ישתמשו בו לעשותו בעת זולת עת, וכזה המה מעונים ומיוסרים על ידו, כי אם עשאו בו מנעם יפה היה להם: (יא) את הכל. כל מה שברא ועשה הקדוש ברוך הוא בעולמו הכל יפה, אבל להשתמש בהם בעתם המיוחד להם, לא בעת זולת עת:

הַטוֹב, וְצַמַת הַרְעָה לְרֹאשֵׁי
 הַלְעָ: גַּם אֶת הָעוֹרֵם נָתַן
 חִכְמַת הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לְנֹכַח
 לְנֹכַח כָּל אִמְדָּא וְחִסְדָּא, אֲלֵא זֶה
 שָׁלַח יִמְלָא הַאֲדָם אֶת כָּל
 חוֹמוֹ, וְלֹא יָדַע אֶת עַת פִּקּוּ
 שִׁמְוִן לְבָן לְשׁוֹן שִׁדְלָג וְיִאֲמַר

מצודת ציון
 (ז) נתן. ענין מסירה: לענות. מלשון ענינו ויסורים:

מצודת א
 (יא) מבלי. ענינו כו

אבן עזרא
 בעת זמן: (ט) מה יתרון. אחר שכל הדברים תלויים בעת זמן. מה יתרון לאיש בכל עמלו, שיחכן שחבא עת תשחת עמלו וחסורו וישאר ריקם: (י) ראיתי. כאשר ראיתי כל עניני האדם שיתעסקו בו: (יא) את הכל. הכרתי שהכל עשה האלהים יפה בעתו, המות בעת הזקן, וכל דבר בעתו על פי מתכונת החכמה העליונה, ומלת עולם בכל המקרא לא מצאנוה כי אם על זמן ונצח, וכן אלהי עולם ה', כמו אלהי נצח, או אלהי קדם וכן ומתחת זרועות עולם:

הַשֹּׁכֵל רַב: מְבַלִּי. רוצה לומר
 מְרַאשׁ וְעַד סוּף. אָף אִם
 (יב) ידעתי. ואני הנה השכלתי
 מי שד
ספורנו
 גם את העולם נתן בלבם. נתן
 להשיג בהם כוללים, אשר הם לעו
 יחייב שיהיה עצם נבדל מחמ
 שיגם שום כח חמרי, אבל הפ
 כמו ששיגו הנבדלים: מבלי אש
 המעשה אשר עשה האלהים מ
 שכל גרוע ולא תקיף ידיעתו בה

מדרשי חז"ל
 (יא) עשה יפה בעתו. אמר רב: מאי דכתיב את הכל עשה יפה בעתו, מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, תלי ליה קורא לדבר אחר והוא לדידיה אויל. (ברכות מג:). יפה בעתו. איך הנחומא: בעונתו נברא העולם, לא היה ראוי להבראות קודם לכן אלא לשעתו נברא, שנאמר את הכל עשה יפה בעתו. אלו אחר אמר את הכל עשה יפה בעתו הייתי אומר זה שלא אכל פרוסה מימיו הוא אומר את הכל עשה יפה בעתו, אבל שלמה שכחבו בו ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סולת וגו', לזה נאה לומר את הכל עשה יפה בעתו. (שם).

מדרשי חז"ל
 (יא) עשה יפה בעתו. אמר רב: מאי דכתיב את הכל עשה יפה בעתו, מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, תלי ליה קורא לדבר אחר והוא לדידיה אויל. (ברכות מג:). יפה בעתו. איך הנחומא: בעונתו נברא העולם, לא היה ראוי להבראות קודם לכן אלא לשעתו נברא, שנאמר את הכל עשה יפה בעתו. אלו אחר אמר את הכל עשה יפה בעתו הייתי אומר זה שלא אכל פרוסה מימיו הוא אומר את הכל עשה יפה בעתו, אבל שלמה שכחבו בו ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סולת וגו', לזה נאה לומר את הכל עשה יפה בעתו. (שם).

(ט) מה יתרון העושה. אמר שלמה הואיל ועתים עתים הן לכל מה מהני אומן באומנתיה וכשר בכשרותיה, וזהו מה יתרון העושה כאשר הוא עמל. (שם).
 (י) ראיתי את הענין. איזה ענין, אמר ר' איבו: זה שיפוטו של ממון, לפי שאין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו, אלא אם יש לו מאה מבקש מאחים. רבי יוחנן אמר: ראיתי את הענין, זה שיפוטו של גזל, שהרי כ"ד חטאות סידר יחזקאל ומכולן לא חתם אלא כגזל, דכתיב והנה הכיתי כפי אל בצען. (קה"ר).
 לענות בו. רבי לוי אמר: אם זכה אדם ועשה מממונו מצות הוא מתפלל ונענה בו, כמו שנאמר וענתה בי צדקתי, ואם לאו הוא עונה בו ומקטרגו. (שם).

קודם אדם הראשון, אלא שאמר ו את אברהם ואם יקלקל מעשיו אי אלא הריני בורא אדם ואם יקל רבי יצחק אומר: ראויים היו ישר לבנס לארץ, אלא שהיו שם הז אמר הקב"ה, מה אני מכניסם לח דרך המדבר מ' שנה כדי שיעמרו

לְבִיאֵי וְנִבְוִיָּה
 נִתְּנָה לְחֵוֹא
 בְּרִוְנָא מִרְגַּם מְנוֹרָא

מסורת המדרש
א. איך איבו זה
שיפוטו של ממון וכי
לעיל פ"א (ג) כה"ע.
וש"ן.

7 א. (י) 'רֵאִיתִי אֶת הָעֵנִין אָמַר רַבִּי אִיבּוּ זֶה שְׁפוּטוֹ
שֶׁל מִמּוֹן דָּאָמַר רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי אִיבּוּ אֵין אָדָם יוֹצֵא
מִן הָעוֹלָם וְחָצִי תְּאֹתוֹ בִּידּוֹ אֶלָּא אִם אֵית לִיה מָאָה בְּעֵי
דִיעֲבָדוֹן תְּרַתִּי מָאָה וּמֵאֵן דָּאֵית לִיה תְּרַתִּי מָאָה בְּעֵי
דִיעֲבָדוֹן אַרְבַּעַה 'לְעֵנֹת בּוֹ' רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי
לְוִי אִם זָכָה אוֹתוֹ אָדָם וְעָשָׂה מִמְּמוֹנֵוּ מִצּוֹת וּמִתְפַּלֵּל
וְנִעְנָה בּוֹ הֵיךְ מַה דָּאָתְ אָמַר (בראשית ל. לג) 'וְעִנְתָּה בִּי
צְדָקְתִּי וְגוֹ' וְאִם לֹא הוּא עוֹנָה בּוֹ וּמִקְטָרְגּוֹ דְּכַתִּיב
(דברים יט, טז) 'לְעֵנֹת בּוֹ סָרָה' רַבִּי יוֹחֲנָן אָמַר זֶה שְׁפוּטוֹ

לעולם הבא אלא עם בעלי אומנותו, כפי מעשיו ופעליו, אני עם בעלי תורה ומעשים כמעשי, ואתה עם בעלי מעשים כמעשיך.

א. "ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני אדם לענות בו", מהו "הענין" הזה שנתן הקב"ה בעולם לפני בני האדם כנסיון להתענות ולעמול בו ולהתגבר עליו, שעליו שלמה מדבר כאן ונעין לעיל א, ג. ונעין בתרגום שם וכאן, ששם מדובר בנסיון וכאן בעונש לכשלים), אמר רבי איבו: זה שיפוטו של ממון — זה יצרו הרע של אדם המשתרר עליו לשפוט ולמשול בו ולהשליט עליו תאות הממון, ו"שיפוטו" — כלשון חכמים (ברכות סא): "יצר הרע שופטם", וזה ה"ענין" האמור בפסוק הזה, הוא מה ששלמה קורא לו למעלה (קהלת א, ג): "ענין רע" — "יצר רע", ותאות ממון זו היא קשה שבכל תאוות הלב, וכמו — דאמר רבי יודן בשם רבי איבו: אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו — של ממון, מצוי — בידו, אלא, אם אית ליה מאה בעי דיעבדון תרתי מאה, ומאן דאית ליה תרתי מאה בעי דיעבדון ארבעה — אם יש לו מאה הוא רוצה שייעשו מאתים, ומי שיש לו מאתים רוצה שייעשו ארבע מאות, וכל סכום ממון שיהא בידו אינו כמתצית תאוותו, שתאוותו תמיד גדולה בכפלים ממה שיש לו.

וזהו ששלמה אומר כאן: "לענות בו", כאשר — רבי יהושע דסכנין, בשם רבי לוי — אמר: הממון הזה של אדם, "פעמים נענה" — האדם לטובה על ידו, פעמים אינו נענה" (להלן י, ט), על ידו לטובה אלא שהממון "עונה" בו — מעיד עליו בדין שמים דברי קטרוג, להרע לו, שכן — אם זכה אותו אדם ועשה מממונו "מצות" — "צדקות" נעין ויק"ר ג, א. שסתם מצוה בלשון אר"י היא "צדקה", קנה לו בממונו זכות, ומתפלל ונענה בו, היך מה דאת אמר — כמאמר הכתוב בתורה, שאמר יעקב אבינו: "וענתה בי צדקתי ביום מחר" — מצות צדקה שעשיתי תענה בי עדות לטובה לפני הקב"ה לענות לי לתפילתי, וכמו שהקב"ה מבטיח על יד נביאו לעושה צדקה (ישעיה נח, ז-ט): "הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית ... אז תקרא וה' יענה, תשוע ויאמר הנני" (ועיין בויק"ר לד, יא), ואם לאו, ואם לא עשה צדקה בממונו, או כל שכן עם עשה בממונו בעושה ובגזל, הוא עונה בו — עדות מרשיעה — ומקטרגו, שכן לשון "ענה" הוא לשון הגדת עדות, כמו — דכתיב: "כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה", "לענות" — להעיד, לקטרג, וזהו ששלמה אומר כאן על תאות הממון "לענות בו", שהממון עונה באיש אם קטרוג אם זכות.

ואילו — רבי יוחנן אמר: "הענין אשר נתן אלהים לבני אדם לענות בו" — זה שיפוטו של

ום הולכים
מזרי היתה
כם לפיכך
כל צרפיה
ה ליה חד
להי ונסיב
ימיה אור
את אזלין
צלי עלי
נצלי עלך
אינש לא

אזרי זיקות,
מבעירי אש
ערתם" —
חתרעמו על
ם עשיתם,
את לכם!

דא אליסס
זערה (מ"כ),
קויי דמים
בכל יום,
ישתה אותו,
וישב אצלו
שמעון בן
נו אני ואתה
ה — את
בלשון נקיה
חלקי עמך
דכל אינש
יבוא עם בני
סכנים אותו

מקור רבג המגוון

לוקח בשראלי
לא הזכיר כל
שמשו והזכיר
המזכה את

נוד והשקרה
ז אין הטא
שלא יהא הוא
ועדן:*) אין
שות תשובה.
עון ותלמידיו

והיינו דכתיב
זמדין: וכל
כו' גמי' שם.
משמע שפילו
כשזיכה את

ערכו כי אם
אז לומר שרי
ה גם על סליה
ז עם זו וכוונת
הליט המזל על
דעגל א"כ למה
זכר גם אם הוא
זכר א"כ יצו
זרות או לפחות
הז קצני ישראל
זכרה. הנה ע'
היה לי שראש
זין הכתובים אם
זא: עשה ואם
זשזו הנבחרים
זולקים זה עם
ז. ראוי לכוונה
זער כפירוש על
לחזק בני לוי
זכורים לחזק
ז: משה מנחם
ז: הוא כהן לוי
ז: את ה' אם כן
ז: אמר כי אם
זלו נאכזרו ואכן
ז: המזכה את

וזיכה את הרבים. שלימד חורה לכל ישראל: צדקת ה'
עשה ומשפטיו עם ישראל. ומשפטיו עם ישראל
כאלו הוא עשן: אשר הטא ואשר החטיא את
ישראל. מדלל קאמר על הטא ירבעם וישראל,
שמע מינה שהכל תלוי בירבעם:
יט מתלמידיו של אברהם אין מספיקין בידו לעשות
אבינו. למד ממנו והולך דרכיו:
הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שגאמר (דברים לג).
צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם הטא
והחטיא את הרבים, הטא הרבים תלוי בו, שגאמר
(מלכים א טו), על חטאות ירבעם (בן נבט) אשר הטא
ואשר החטיא את ישראל: לוי פל מי שיש בידו
שלישה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו קרי.

פירוש המשניות להרמב"ם

יה ירבעם הטא וכו'. זה כולו מבואר שאלו הענינים על
צד הגמול והעונש כי מי שיחלוק לא לכוונה סתירת דברי
חבירו אלא לרצונו לדעת האמת יתקיימו דבריו ולא
יפסקו. וכל מי שיישר בני אדם יגמלוהו ה' יחברך
כשימנעו מן החטא וכל מי שיטעה בני אדם יענשוהו ה'
יתברך כשימנעו מן החטא וזה מבואר אין קושי בו
כשתבין מה שכללנוהו בפי השמיני: יט עין טובה*). כבר
ביארנו פעמים רבות שענין עין טובה היא ההסתפקות.
ונפש שפלה. היא הזדירות. רוח נמוכה. היא הענוה יתירה
כמו שהתבאר בספר שלפני זה. והשלש שכונדן היא
החריצות לקנות הממון והוא עין רעה ורוב התאוה והוא
נפש רחבה והגאווה והוא רוח גבוהה והשלוש מעלות הן
נחפרסמו לאברהם אבינו ומפני זה יקרא כל מי שימצאו בו
אלו המעלות מתלמידיו של אברהם אבינו מפני שהתנהג
במדותיו וכל מי שימצאו בו אלו הג' פחיתות הוא
הוא מתלמידיו של בלעם הרשע אחר שהתנהג במדותיו
ואני אוכזר המקומות שהחבירו בהן אלו המעלות לאברהם
והפחיתות הן כולן לבלעם והן נמצאות כולן בחורו אמנם
*) מכאן ש"ד לע"ה הבא.

מלאכת שלמה

הרבים וכו'. פי ר"י ה"ם שהוא טוב ממחלה חלל שאינו טוב
ומלמד לאחרים חורה יכול להיות שחטא על ידו כדלעיל נאמר
נמסכת תגיגה. אין מספיקין. כך ל"ל. יט זה טוסה משנה זו
כפי מה שהגיה הר"ר יהוסף ז"ל כל שיש בידו שלשה דברים

ציונים
ירבעם הטא והחטיא
את הרבים. פי ר"ה
י"ח ע"ה:

שינוי נוסחאות.
זכות הרבים. נמ"ק
זכות... תלוי בו.
נמ"ק ונמח"ו תלוי
בו. צדקת ה' נמ"ו
ונמח"ו צדקות... והוא
עפ"י ה"ק שאינם
מוגהים. ירבעם הטא
כו'. נמ"ק לחטא עד סוף
המשנה. נמח"ו ירבעם
כן נבט. את הרבים.
נמח"ו את ישראל.
תלוי בו. נמח"ו נעטות
תלוי... על החטאות
ירבעם (בן נבט). נמ"ו
כי על... נמלכס' ה' נמ"ו.
לחטא וכו' מוקפות גם
נמח"ו. יט כל מי
שיש בידו ג' דברים
(ה"ל). נמ"ק כל שיש
בו ג' דברים ולמה וכו'
ולמה גם נמח"ו (ושם
כל מי... וכו' נמ"ו.
מתלמידיו של אברהם
(אבינו). נמ"ק תלמידיו
של אברהם ולמה וכו'
ולמה גם נמח"ו (ושם
תלמידיו).

י כ ין תפארת ישראל י כ ין

קבץ דלל די שלא ימנעוהו מחטאים אחרים, כ"א אפילו יראה
לעשות תשובה על חטאיו לא ימנעוהו לכן משמים כשאר הנב
לטהר. וכל זה כדי שלא יהא נבי"ו ותלמידיו נביאים: קבץ דלל
מימא דהמוסר הרבים אע"פ שימנעוהו מחטא, עכ"פ כיון שלא
הכריעוהו לטוב, א"כ אין לו מקום בשכר הכוונה. ע"ז קאמר זכות
הרבים תלוי בו, דמשב לו כאלו הוא עשן: קב דל"א לומר
שצדקת ה' עשה היינו שקיים משרע"ה המורה, דפשיעא שקיים
משרע"ה המורה, ומה רבנא. אלא ה"ק כמו הקב"ה שעושה
צדקה לעמו ומטיב להם, כ"כ עשה הוא, דהרי לימד משפטיו ה'
דהיינו המורה, עם ישראל. ומדל"ק קרא לימד, אלא עשה, ש"מ
דהלימוד נמשך כמעשה, אף שלימד להם כמה מלפניו של קיימן
הוא, כגון מלפניו נאמר או המלוכה נאמר כמלפניו וכוונתו,
אפ"ה מדוכות הרבים תלוי בו, נמשך כאלו עשן ממש: קב"א לא
מיימי ראה דל"ן מספיקין בידו לשב, דזה פשוט, דהרי א"כ
שישבו על מה שחוטאים אחרים עדיין, והוא הגרימס לחטאו. רק

משניות בבר תנוק
זכור קאו 4 גוזא ספרית ת וזא
ירושלים

ציונים
יש עין רעה ורוח
גבוח ונפש רחבה.
נמלץ פי גלג פ"ב
מנומם פרשה גלג סימן
ו'.

מן הכמונים: יט ונפש רחבה. פירש הר"ב שאם
לא היה רב התאווה לא היה יועץ וכו'. שמואל בני אדם
אינם רק לפי דעתם כי הטונים לא יזו ברע אבל
יהיו ממנו והתשוב אומר (במדבר ל"ח) הן הנה
היו לפני ישראל בצדק כלעס.

שינויי נוסחאות
וג' דברים (אחרים)
מתלמידיו. כפי ק'
...תלמידו ולימה וכן
למה נמשו? גם המלה
מתלמידיו. (הרשע).
נמלץ וממנו לפה.
רוח נמוכה ונפש כ'
נמלץ הקלו ונפש שפלה
והוה... מתלמידיו ש'
אברהם (אבינו). נמלץ
תלמידו... ולמה נמשו?
תלמידו ולימה. רוח
גבוח ונפש רחבה.
נמלץ הקלו ונפש
רחבה ורוח גבוח וכי
גבוחה גם כתיב וממנו?
מתלמידיו ש' בלעם
(הרשע). נמשו ונפש
תלמידיו... כפי ק'
למליו... ולמה מה
בין תלמידיו ש'
אברהם (אבינו)
תלמידיו ש' בלעם
(הרשע). כל הדבר הזה
למה כתיב דברי ומה...
וכי נמשו? ונפש למה
למל הרשע? וכי כתיב
(ושם למה למל אבינו.
הרשע וכן למה נמשו).
תלמידיו אשר אברהם
כו אביו תלמידיו ש'
בלעם הכ'. נמלץ
וממנו הסדר לתלמידיו
של בלעם כי אבל
תלמידו של אברהם כו.
(אובליו) בעולם הזה
ונוחליו בעוה"ב שנא'
כתיב יורשין גן עדן
שנא' ולימה יורשין
גיהנם (יורדין לבאר
שחת) שנא' כתיב
יורדין לגיהנם שני
ולמה.

ושלשה דברים אהרים

מתלמידיו של בלעם הרשע קטו.
עין טובה קטו, ורוח נמוכה קטו,
ונפש שפלה קטו, מתלמידיו של
אברהם אבינו. עין רעה קטו,
רוח גבוחה קטו, ונפש רחבה קטו.
מתלמידיו של בלעם הרשע.
מה בין תלמידיו של אברהם
אבינו לתלמידיו של בלעם
הרשע. תלמידיו של אברהם
אבינו, אובליו בעולם הזה
ונוחליו בעוה"ב קטו, שנאמר
אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין
לבאר שחת קטו, שנאמר קטו (תהלים נה). ואתמה אלהים

מפורסמות כי לולא רוב התאווה אשר היתה לו והיות הנונת
טוב בעיניו לא היה מצוה בו שמצות בני אדם אינם רק לפי
דעתם כי הטובים לא יצורו ברע אבל יהיו רוב מכלל ומשון
הכתוב הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגוי וחכמים
אמרו (סנהדרין קה). וכן בברכות ובעבודת סוכים ב' [בלעם בויעל

פירוש המשניות להרמב"ם

אחוזו היה ואין ספק בו שמי שזה דעתו בזה חתיה פעולתו.
ואמנם גאון אמרו נאם שומע אמרו אל ואמנם הביאו ראיה
(סנהדרין קה). על בלעם מאמרו ואחיה אלהים תורידם לבאר שחת
אנשי דמים וגוי פירוש מפני שהיה איש הדמים שהוא היה
סיבת מות ישראל במגפה והוא ג"כ איש מרמה בעשותו

מראכת שלמה

מורידם לבאר שחת אכל תלמידיו של אברהם יורשין ג"ע שנאמר להחיל אובליו על א"ב.

י ב י

תפארת ישראל

משמיעם בו: קרן טועה ומטעה בשכלו מליצי כלעס, כתיב לה
איעוף: קלט רוח גאון מליצי כלעס, כתיב כי מאן ה' למחי
להלך עמכם, ר"ל עם אנשים פתוחים כמובן. ולמה לא אמר
האמת, מאן ה' שאקלל העם: קח חיות הארצות מליצי כלעס,
שאלר אם ימן לי זלק מלא יצאו כסף חובי, וכן בשכרו היה, בני
לקלל ישראל, כתיב ואשר שכר עליך, והיה חסד שכר הכנה:
קחא בעוה"ב פשוט שיש חלוק גדול צניחן. אבל קמ"ל דגם בעוה"ב
ייעב לכל הנשאר בכל ג' קנות אלה מאל: קחב מלה יש הוא דבר
של קיום, דהיינו נחלה עוה"ב: קחג שלם, דהיינו בעוה"ב שרגיל
האדם להשתחו אוהו: קחד עוה"ב הנא: קחה שאם גם ישיגו כל
חלות נפשם בעוה"ב ועונו הגופני, מכל מקום חסיד יפג לבס
בקרוב ליום המיתה, אשר נכון צדק יוס חושך, באשר לא ידע
מחי יצאו עליהם, חיה ימנר כל מתיקות העולם שיטעמו:
קחו בעוה"ב פשוט דעולם חושך צדק, דהיי שם הוא מקום
החסולות לחיות ולעצמות. רק מייחי ראיה שגם בעוה"ב שיתדמה

ע"פ הוא מתלמידי האע"ה שלמד לכל בני עולם דעת אלהים
ומדות ישרות. ומה"ט לא נקט חנה תלמידי משרע"ה, לתלמידי
משרע"ה צריכים לקיים כל המורה: קרד שהיה חסד גדול
כאחיזתאל ונמדבר רנה פ"ב, שהי יען לזלק להתעורר ישראל
במחשבה, וגם נבוא גדול כמשרע"ה וילקוט טף חלה הכנה) וכל זה
לא הועיל לו מדהו בו ג' מדות מושחתות, שא"ל לשוב חטא
בעולם שלא יהיה א' מאלו ה', סיבה לו. והן (א) ע"י טעות
השכל הנכלל במלח עין, כתיב השופד עיור עיני חכמים, דהיינו
החמס, (ב) ע"י גאות, הנכלל במלח רוח, כתיב ופתי כלשון גבה
רוח, (ג) ע"י חיות הארציות הנכלל במלח נפש, כתיב חיות נפש.
וכולן היו כלעס: קרה בשכלו, שלא יתפקד בשכלו לגלי להאמין
בדברים שאין השכל משיגם, וכן כתיב בלאע"ה והאמין בה':
קרז בגאות, וכ"כ בלאע"ה ואנכי עבר ופכר: קרז במחאה
הארציות, יתמסק בזה שחננו ה' צדק או מעט, וכן בלאע"ה,
בנמוך, אמר אם מחוט ועד שרון, ובעניני הגוף, אין לך צדור יותר

ראשון לציון

יש ב"ע"ב דיה ונפש
שפחה כו ומצינו זה
באברהם הגה נא
ידעתי כו. [נני"ב ט"ז
ע"א חניה אפילו בנדיה
לא אסמל וכו' ע"ש.
והמה ש"א ח"א הקשה
מהא קדושתו מ"א ע"א
אסור לקדש וכו' עד
שיחלטה ע"ש הנה אמיג
לראע"ה לא לזה להאסמל
נה עולמות ולא ש"י שמה
דלא דבר מגוה מ"מ
הקשה פסיר ד"ש לחוש ע"פ סנה מקרית יסמלנה וכאשר באתם קרה לה"א. אומג י"ל על קושת משרע"א ע"פ המבואר צ"ב ק"מ ע"א ה"ר נחנא מרסק וכו' לדבר ע"ה כהדיה
ע"י רב"ם (ס) ע"ין ימ"ת, שם ב"יה ונפש רחבה כו. ואמרו חכמים בלעם בוע"א אנתו יהיה. ע"ין ימ"ת.

הידושי מהר"ה

יש במשה מה בין תלמידיו כו. יש לדקדק מי לא ידע זה ועוד הל"ל בקיצור תלמידיו (ש"ל) א"א אובליו בעוה"ב ובעוה"ב או נוחליו עוה"ב ועוה"ב ועוד מאי שייך לשון נוכלה

הידושי הגר"א

יש עין טובה כו. שנאמר (נפשי"ח ר"ס א) חסן וגוי ונאמר (ס"ר) הנה לא ידעמו וגוי וכי"ב (ש"י א') ונאמר (ס"ר) ואנכי עבר ופכר. ושלשה כו. כתיב (במדבר כ"ז)
רע כלעס אה עיניו ורע אה ישראל שכן וגוי ונאמר (ס"ר) מאן ה' למחי להלך עמכם. ונאמר שם א"ס ימן לי זלק וגוי וע"ין רש"י שם. להנהיג כו. כתיב (פסח"ה מ"ה) ורע אברהם
היה (פסח"ה ר"י) ואובליו כלאת השמש וגוי (פסח"ה ש"ג) העולבון וא"ן וכו'.

חוכמי. יש, בעולם הצ
אנשי דמים. כלעס
עשירים וארבעה אלף
הזה נולד מן חויר ה'
הלציהא מכנסת ר'
היער וזוהמת וזבועו
והחזיר שומע קולו
ועמר יוצא מנין ש'
שהוא אמור הוא ע'
שאין בו גבורה כל כ'
הז עו ואל תבטיש ל'
מה שלא הבנת, כאו
לא הביישן למד: ו
לחזור אחר תלמודך
לכתיב (שם מ)
כשירים ירוחו ולא י'

החבולות לפעולות הר'

כ יהודה בן תימא ז'
וכעור אר"ה ריש סימן ו'
שהוא כלל גדול בעצמות כ'
מזה ונמנע מלעשותה ו'
שעניו פינג כנגד המלעו
רבי"ו לתלמידיו יהי רצון
ודם וכן הוא אמר לענ
האדם יוחר ממה שחניכי'
מלמד כנגד המלעושים ולו
ואדברה בעדוהן נגד מלג
האומות היה מחויב בזה
ואומר קל כנצר כנגד ה'
הנצר באויר כ' הוא ראו
כי הוא חמת העצירה
גומרין. ואמר נגור כלחי

שישיגו כל מחוסם, גם ש'
רק השקפה א' עליך אלא
בעצות לבאר שלהם ש'ו
ושמה, דגם חזי ימיסה,
החזי יחדמו שהיא שלהן
מדום של כלעס ה"ל. דד
רוח גבוה, וסופסיד בגאות
למלאומו גופס דס כהשג
למחמכמים בעין רעה לב
המבזיקים ומזהיקים כה'
קז ר"ל אבל אני אמילו ו'
אשיג כבוד כאשר הפלתי,
וגם לא אבין טעם כמה ד
אני אכנס בק, שמתה מ
קנא דכשני אופנים רחי'
ע"י מעשה, וע"י מניעה
אופנים, דהיינו, כמעשה ג'
קוב א) כהשלמת החלי
טוב, ולא מחשוב מי אני ג'
לאי רק לצידי גדול, ולא

הג' וחי הרש"ש כ ה

כו. כתיב (פסח"ה ס"ג) השמי

16

לו ואינו חומר ממון
 מר למתן קדוש (בגלגל)
 גם חקק מכל אשר לך:
 מלניו אברהם אומר (שם)
 עפר ואפר: גופש
 והירות ופרישות מן
 ומלניו זה אברהם (שם)
 לא ידעתי כי אשה יפת
 שעד עשיתי לה הכיר
 זכיות. וצנעלם אשכחן
 שהיה יודע שהיה רע
 תקום שילך אלל בלק
 לך כדי לטול שכר,
 ממדני כג) אם יתן לי
 במו כסף חובי: ורוח
 למחר (שם נד) נאם
 הרי אל יודע דעת
 ופש רחבה. שאם לא
 התחזה לא היה יועץ
 נוח מואב לנחמ. ואמרו
 הנהדרין קה"ל. בלעם
 ינו היה: להנהיף
 אברהם אקרי אובב,
 עיה מה) זרע אברהם

עמו בזה חזיה פעולתו.
 אל ואמנם הביאו ראיה
 להים תורידם לבאר שחת
 איש הרמים שהוא היה
 אש מרמה בעשותו
 אמלא ע"כ.

מלניו בלעם, כמ"ש לכה
 כמ"ש כי מאן ה' לחי
 נמוכס, ולמה לא אמר
 הארציות מלניו בלעם,
 זכה, וזה שכרו היה, כדי
 היה הפך שבר הרעה:
 וכן אכל קמ"ל דגם בעה"ו
 קחב מלס יס הוא דבר
 הם, דהיינו בעה"ו שרגיל
 קחח שאם גם ישיגו כל
 מקום חמיר יפג לבס
 יס חושך, בלשר לא ידעו
 היקום העולם שיטעמו:
 א, דהרי גם הוא מקום
 ייה שגם בעה"ו שימדה

ירמק וכו' לזכר ע"ה כהניה
 ועוד מאי שייך לשון נחלה
 שצה ברי, כמ"ש (בבבב ברי)
 ה"ש (ששש שש) זרע אברהם

אוהבי יס, בעולם הבא, ואורחותיהם אמלא, בעולם הזה:
 אנשי דמים. בלעם אקרי איש דמים, שהפיל בעלמנו
 עשרים וארבעה אלפים מישראל: כ עו בגבור. הנמר
 הזה נולד מן חזיר היער והלביאה, כי צנת יחס האריות
 הלביאה מכנסת ראשה בצבאי
 היער ונוהמת ומצנעת את הזכר,
 והחזיר שומע קולה ורובענה,
 וממך אומר קולה ורובענה,
 שהוא מלא הוא עו פנים אע"פ
 שאין בו גבורה כל כך. אף אמה
 היו עו ואל מחבייש לשאלו מרכך
 מה שלא הבנת, כאותה ששינו
 לא הביישן למד: וקף כנשר.
 לחזור אחר תלמודך ולא מיגע.
 כדכתיב (שם מ) יעלו אבר
 כנשרים ירוצו ולא יגעו: ורץ כצבי.
 לרדוף אחר המנוח: וגבור כארי.
 לכבוש את ירכך מן העצירות: עז
 פירוש המשניות להרמב"ם
 החבולות לפעולות הרע: והביאו ראיה על תלמידי אברהם מאמרו להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כמו שקראו זרע
 אברהם אוהבי:
 מלאכת שלמה
 ימנך היא צלב ואמר שהחוק לך בעבודתו. ואמר לך לזכי כנגד
 הכנעלים שרגלך לטוב ירוצו וכן דה"ע"ה היה מתפלל על שלשתם
 אלל ששתי הכנען ואמר הדרכיני כנחבי ממוחך על הרגלים ואמר
 אח"כ הט לני ואמר אח"כ העבר עיני מראותי שוא והזכיר הטוה
 כלל וצען העברה וכו' ע"ש. ומכאן שם בבית יוסף ומה שכחז ואמר
 גבור כארי כנגד הלב ואמר לך לזכי כנגד הרגלים וכו' שזהו הקדר
 כנה שאמרנו העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין ומה
 שהקדים יהודה בן מימח רך לזכי לגבור כארי אפשר שטעמו לומר
 היו קל לעולם עיניך מראות ברע כדי שחולל להיות רך לזכי
 לעבודתו שאם לא מעלים עיניך מראות ברע אולי לא היה רך לזכי
 לעבודתו כדא"ל אלל למרות עיני כבודו זה ע"י הלב שהוא חומד
 וע"כ זריך שאם לא יוכל להזהר מראות ברע שהיה גבור כארי
 לטוף לך לעבודתו ימנך. ע"ל שלפי שקל כנשר הרצון בו קלות
 לעולם עיני מראות ברע וכן לזכי הוא לרדוף לעבודתו ימנך שמן
 זה לזה כי גם את זה לעומת זה עשה האלהים זה קלותו לעולם

כ יהודה בן תימא אומר וכו'. פ' ערבי פסחים דף ק"ב
 ובעור אר"ה ריש סימן ראשון. ומכאן שם החפיל בעו כומר לפי
 שהוא כלל גדול בעבודת הכוה"ק ית' לפי שעמיתם אדם חפץ לעשות
 מזה ומנוע מלעשותה פני אדם שמלעיגין עליו ועל כן הזהיר
 שמעתי פיך כנגד המלעיגים ואל תמנע מלעשות המלוה וכן אמר
 ריב"ז לתלמידיו יהי רצון שאתה מורא שמים עליכם כמורא כשר
 דוס וכן הוא אומר לענין הנושה שפעמים אדם מחבייש מפני
 האדם יותר ממה שחבייש מפני הבורא ימנך על כן הזהיר שהעני
 מתוך כנגד המלעיגים ולא תבוש וכן אמר דוד המלך עליו השלום
 ואדברה בעדוהיך נגד מלכים ולא אבוש אף כי היה נרדף ובוזה בין
 האומות היה מחויב בתומתו ולמד אף כי היו מלעיגים עליו.
 ואומר כך כנשר כנגד הראות העין ומה אומר הנשר כי כאלשי שט
 הגשר כאויר כך הוא רואה העין לומר שהעלים עיניך מראות ברע
 כי הוא חלחל העיניה שטעין רואה והלב חומד וכלי המעשה
 גומרין. ואמר גבור כארי כנגד הלב כי הגבורה בעבודת הבורא

י ב י תפארת ישראל
 עו [ואווענטשעהמערן] כנמר שלא ישוב מפני כל, אף שאינו חוק כל כך
 בעצמו: קנג ב) ובהשלמתך המלוו בפעולת הגשם, דהיינו בהשכלה
 בלימוד התורה, שהיא כשמש בהירה מאירה לארץ וליריח, כשפגוע
 לעיני עמוק שלא בנין בתחלה, לא תחייש. אלל היו קל כנשר שאמרנו
 עליו הטבעיים שימנעו א"ע לרום לעוף ולהצין דוקא נגד השמש.
 כן אמה מתעמל להחנשא מול השמש הקדושה הזאת, ויהיה הענין
 עוד כל כך עמוק, הפוך זה והפוך זה, ולבסוף יפחה ה' לך שערי
 אורו ומציתו היטב: קנד ג) ובהשלמתך מניעת פעולת הגשם,
 דהיינו לבלי להסתכסם בשלל אנושי צמות המורה, במה שאין האדם
 יכול להשיגו בשלל אנושי. בהה תהיה רך לזכי אשר הליך ירדוף
 אחרי, והוא רק בקלות רגליו ייגל לזכי מיד. כן הרעק מהממיות
 הוא דרכך, כי זהו דעת האפיקורסם ומניעת אשר נכשלו ונפלו זה
 רבים, לכן אל תהקד אל פתח ציהה: קנה ד) ובהשלמתך מניעת
 פעולות של הגוף, דהיינו לבלי להסר רסן מחמתו הליך שלא תעבור
 במעשה בחמת מכל מלות ה' אשר לא תעשינה. בהה מלבס רוח
 גבורה כארי לכבוש בכל כח כל מחות הליך, ולא תמאמ כי פלג
 אהה, חוק ומחוק וכו' יעודך: קנו ז) אף שיעלמך להיות עו
 כנמר, היינו בפנימיותך נגד עמך וקטנותך וכדאמרו. אלל השמר
 לך מלהתרגל לענין נגד אדם הגדול ממך בניס או נכבחה, שעי'
 התרגלך כן, לבסוף תפיג גם נגד ח"ה"ה, להכניש אותה או את

הג' זחי' הריש"ש כ רבי דה עו בגבור. נולד מן חזיר היער והלביאה ברי'. זה דבר חדש ונפלא לא יולדו ולא ראינו ואת כשפרי הטבע.
 ברי' כמ"ש (ששש שש) השתי ולא התחמתי וגו' השכחי דרכי ואשיבה רגלי וגו' ונאלמ (שש ש) חרי ה' ילכו כאריה וגו' ונאלמ (שש ש) נדעה נדפסה וגו' עו פנים ברי' כמ"ש

ציונים
 כ יהודה בן תימא
 אומר. הרי עו בגבור
 וקף כנשר ברי' פסחים
 קי"ב ע"ה כנשר ס"ד
 וכו' בלק פ"ב מתומח
 פרשה בלק סימן כ' ע"ש
 מלא דני אליהו רבה פרק
 כ"ה: עו פנים לבינהם

שינויי נוסחאות
 (אנשי דמים ומרמה
 בו אבטח בך. כמ"ק
 ליהל. כ עי' במשנה
 הסמוכה. יהודה בן
 תימא. כמ"ק וננו שלם
 ר' יהודה... וכו'
 נפקחים. (הוא היה
 אומר עו פנים בו
 בתורתך). כמ"ק ליחל
 כ"ו וכן ליחל כן ממו"ו
 ובלא ראיהו כנף הפקד
 בשם כתיבת תניא ר' נתן
 אומר עו פנים לבינהם
 ובוש פנים לך עין
 והשאר כל כנף הפקד
 שט ממיס אחרי דברי כן
 כנ גג וכן ה"ה ה"ה ועי'
 נמשנה כ"ב

חידושי מהרי"ח
 אם לא שוחח את אחיהם.
 וראה לי להתנא בא
 לאשמעינן דבר חדש מה
 שפירש ר"ב במשנה ב'
 שכל אחד יש לו שני
 חלקים ע"ש וזה אמר
 אורכין בעיהו כלומר כפי
 זכותו וזה לא ואין להם
 נחלה מאחרים אבל
 בעולם הבא נחולין דהיינו
 שנטול חלקו חלק הכבוד
 ומוכיח מן הפסוק להנחיל
 אוהבי יש ומפרש הפסוק
 בעצמו למה אני קורא
 נחלה ואוצרותיהם אמלא
 פ"י מן חלק הרשע. ודלא
 כפי' הרע"ב דעל כפי'
 זכותו ובעה"ו זהו אין
 צריך ראיה כמ"ל
 ותלמידיו של בלעם
 הרשע אי"ב יורשים ניהום
 דהיינו חלק של הצדיק
 ג"כ ומוכיח ג"כ מהפסוק
 ואהא אלקים וגו'. והא
 שפסחים ואני אבטח בך
 אפשר לומר שזו היא
 ההבטחה שרשע יקח
 ג"כ חלקו בניהום וכוה
 יתורצו עור כמה דקדוקים
 כשתעיי. כן אפשר לומר:

חידושי הגרי"א
 אנשי דמים ברי' כמ"ש
 (במנחם ל"ג) הן הנה היו
 בדברי בלעם וגו'. לא
 יחצו ימיהם. כמ"ש צ"ל
 חלק קפי' ע"י עין שם.
 כ הוי עו ברי' כמ"ש
 (ששש שש) ואלכנה
 בעדוהיך נגד מלכים ולא
 אבוש וכו' טור א"ת סימן
 א'. וקף ברי' כמ"ש
 (ששש שש) ממשנים קלו
 מתריות נכרי. רץ כצבי
 וגו'. עו פנים ברי' כמ"ש

והיו על לב אהרן בבואו לפני ה'

בעוהשי"ת

לב

לב אהרן

על מסכת אבות

חלק שני

אמרות ה' אמרות שהורות, לבבות מלחיבות ועינים מאירות,
דרך חיים תוכחת מוסר להורות, אהבת ה' חקים ותורות,
בדרך דרוש וחסידות מבוארות, במקהלות עם נאמרות

מאת כ"ק מרן

רבינו מהר"א מ"ב שליט"א

אבדק"ק סאטמאר יצ"ו

יוצא לאור על ידי

ועד להוצאת ספרי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

חודש ניסן שנת תשע"ג לפ"ק

פק"ק קרית יואל יצ"ו

וענין אהרן לפני העדות למשמרת

והנה כתב הטור (אורח חיים סי' א) מעלים עיניך מראות צרע, כי היא מחלת העצירה, שהעין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרין.

ולבן תלמידיו של אברהם אבינו שיש להם עין טובה, שאינו מסתכלים במצואות המטונפות, אוכלין בעולם הזה, שלא נמנע מהם שפע פרנסתם, ונחלין בעולם הבא, שעל ידי עשימת העינים הם נקיים מחטא ועון וזוכים לחיי העולם הבא.

*

7 ורוח נמוכה מתלמידיו של אברהם אבינו וכו' אוכלין בעולם הזה ונחליהם בעולם הבא. יש לפרש הטעם למה זכות הענוה זוכים לשכר שני עולמות בעולם הזה ולעולם הבא.

ונראה בהקדם מה שכתב בערוגת הנשם (פי' שופטים) לפרש הכתוב דק דק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ, על פי המבואר בספרי מוסר (מזה"ל שער עבודת האלקים פי"ג) שהצדיקים כל ימיהם בתשובה, שעל ידי שמתעלים מדי יום ציומו במדריגה גבוהה ומשיגים גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה ציטר שאת, על ידי זה מצינים שהמנוחות ומעשים טובים שעשו עד כה לא היה לפי הראוי לעבודת מלך הכבוד ועושין תשובה על המנוחות ומעשים טובים שעשו. והנה שכר מנוה זהאי עלמא ליבא (עירובין כג.), מכל מקום כיון שעונש העצירות הוא בעולם הזה, אם כן מי שהוא עושה תשובה על המנוחות שלא עשה

כתיקונם, הרי מחזיק את המנוחות לעצירות, וצדין הוא שישתלם שכרו בעולם הזה. חנה שאמר דק דק תרדוף, שכל פעם יעשה המנוחות בשלימות יותר, באופן שהמנוה שעשה מקודם לא תחשב לכלום לערך מנוה שעושה עתה, וממילא מנוה זו תהיה רודפת המנוה שעשה מכבר, למען תחיה וירשת את הארץ, שעל ידי זה תזכה לשכר גם בעולם הזה, עכ"ד.

ובזה יש לפרש הכתוב (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים וה' ברח את אברהם בכל, כי כתב בצצט מיהודה (פי' חיי) לפרש רישא דקרא ואברהם זקן בא בימים, היינו שכל זמן שהזקין בא בכל הימים הקודמים שכבר עברו, דהיינו שעשה תשובה עליהם להעלותם בעבודתו של היום, עכ"ד. חנה שקיים הכתוב ואומר וה' ברח את אברהם בכל, היינו שקיבל שכר בעולם הזה על מעשיו של ימים הקודמים, שהיו נחשבים אללו כעצירות ועשה תשובה עליהם.

והנה עבודה זו הוא צעם שהאדם מתנהג ברוח נמוכה ומחזיק עצמו כאפס ואין, אז בכל יום ויום כשהוא מתבונן ברוממות האל, הוא רואה את עצמו שעדיין לא התחיל כלל בעבודה כלל, ואין לו צמה להתגאות. ובה יובן קצת ענוותנותיה דמשה רבינו עליו השלום, שהעיד עליו הכתוב (במדבר יב ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, שזה היה מחמת שמשה רבינו בגודל קדושתו נתעלה כסדר במדריגה ובהשגות אלהים, על כן בכל יום פסל את העבודה שעשה עד עתה,

דרך ה', והיא שלמה אמר (בראשית י"ט) וכו' וההולך בדרך ה' וכו' שנאמר למען הביא אשר דבר עליו.

של אברהם אבינו ומתעבים עם נמוכה ונפש שפלה כלין בעולם הזה, כפי ים ושוחים בקדושה ונחלין לעולם הבא לשם שמים.

בעולם הזה ונחליהם הבא.

פי מה שכתב ח"י משה (פי' מקץ) לפרש פירים שואגים לטרף פוגמים בלוח צרית דושות מנשמתן למוך גילולות לועקים לפני מאזיהם אשר בראם להם די מחסורם, כי בראם, והנה מבואר לרא דעצירה נקרא הכתוב הכפירים היינו זה הנקראים כפירים, פרנסתם, ולבקש מאל י' שצראום, עכ"ד.

והיה חושב דלפי השגתו של עכשיו נמצא שלא החטיל כלל בעבודה כפי הראוי לגדולתו ית"ש, ולכן חישב' את עזמו להפחות שבאנשים מכל ישראל, כי הם עשו מה שהם יכולים לפי השגתם, והוא לפי השגתו של עכשיו לא החטיל כלל, וזוה היה עניו מאוד מכל האדם.

וזוה שאמר ורוח נמוכה מתלמידיו של אברהם אבינו, כי אברהם אבינו בכל יום חיקן את הימים הקודמים להעלותם בעבודתו של היום, ואלו שיש להם רוח נמוכה הם הולכים בדרכיו וכל יום הם פוסלים עבודתם הראשונות, ועל ידי זה הם זוכים להיות אוכלים שכר בעולם הזה על המצות שנראים אללם כעבירות, ונחלים לעולם הבא, שכר העבודה השלימה המתרבה והולכת בכל יום ויום.

*

טז ב או יאמר צדיאור אומר, ורוח נמוכה מתלמידיו של אברהם אבינו וכו' אוכלין בעולם הזה, ולבאר הטעם שזכות העונה יש שכר בעולם הזה.

ואפ"ל על דרך דרוש, בהקדם מה שנאמר בצריאת האדם (בראשית א טו) ויאמר אלהים נעשה אדם, ובגמרא (סנהדרין לח:) מכאן פקרו המינים לומר שמי רשיות ח"ו, משום דכתיב נעשה לשון רבים. והתשובה לכך מצואר במדרש (ב"ר פ"ח ס"ח) שר"ה הקב"ה ללמד לאדם מדת ענוה שיהא הגדול נמלך בקטן, כשם שנמלך הקב"ה בפמליא של מעלה בצריאת האדם. וזוה מפרש בפרשת דרכים

(דרוש טו) אמרם ז"ל (סוטה ד:) כל המתגאה כאילו עוצד עבודה זרה, כי מי שיש בו גסות הרוח על כרחך ללא ס"ל שיהיה הגדול נמלך בקטן, שהרי הוא מתגאה ואומר מה אני גרין ליטול רשות מן הקטן, ואם כן לפי דעתו מאי דכתיב נעשה אדם הוא פתחון פה למינים לומר שהם שמי רשיות, ואם כן הרי הוא כאילו עוצד עבודה זרה, עכ"ד.

ובקד"ים עוד הא דאיתא בתנא דבי אליהו (וויטא פ"ט) שנטל עשו בחלקו העולם הזה ויעקב נטל בחלקו העולם הבא, ויש טענה לעשו למה יעקב משתמש ונהנה מן הדברים שבעולם הזה כמותו, עי"ש. וכתיב ביושב אהלים (פ' צהר עמוד שא) לסמור טענתו, על פי מה דאיתא בגמרא (סנהדרין כ:) כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו, וכתיב (שמואל א ח יד) זה יהיה משפט המלך אשר ימלוך עליכם וגו' ואם שדומים וגו' יקח ונתן לעבדיו, והיינו שנתנה תורה כח זכות ציד המלך להפקיע נכסים מאחד לחבירו כפי ראות עיניו. וכתיב התוס' (ד"ה מלך) דדין זה הוא רק כשיש מלך אחד על ישראל. ומעתה כיון שבני ישראל מאמינים שהקב"ה יחיד ומיוחד במלכותו, שפיר אנו נהנים מטוב עולם הזה, שהקב"ה לוקח מעשו ונתנה לנו כדין מלך, עכ"ד.

וזוהו ציבור המשנה ורוח נמוכה מתלמידיו של אברהם אבינו, כי אלו האוחזים במדת ענוה, הם סותמים פי המינים האומרים שיש ח"ו שמי רשיות, שהרי יש לפרש מה שנאמר נעשה אדם שצא להורות דרכי ענוה, וזוה הם

מתלמידיו יחזקך בע ושמו אחו הצורה ית טענה עליו שהרי הקו בפרשת

נפש שו ובו הצרטנורא

יתבאר

(א) ושמו המשפטים דנה דרז ומחר לקב ליכא, אך דוקא שכ ודקדוקי ה על פי הד הזה. וזוה המנה א' לעשותם ו' שאתה מוג ג

אך כתב על מ

מהלמדיו של אברהם אבינו אשר המליך שמו
 יתברך בעולם והרגיל צפי הכריות שה' אחד
 ושמו אחד, וכיון שהם מאמינים באחדות
 הבורא ית"ש, הם אוכלין בעולם הזה, ואין
 טענה עליהם דגול הוא צידם מחלקו של עשו.
 שהרי הקב"ה מלך יחיד הוא, ומדין האמור
 בפרשת מלך הוא לוקח מן עשו ונותן לנו.

*

נפש שפלה וכו' אוכלין בעולם הזה
 ונוחלין בעולם הבא. וצ"ל
 הברטנורא נפש שפלה, זהירות ופרישות מן
 תאוות.

ותבאר על פי מה שכתב צנני יששכר (סיון
 מאמר ה אות כו) לפרש הכתוב (דברים ז'
 א) ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת
 המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם,
 דהנה דרשו חז"ל (שירובין כג.) היום לעשותם
 ומחר לקבל שכרם, דשכר מצוה זהאי עלמא
 ליכא, אך כתב החיד"א (כסא דוד דף מט) שזהו
 דוקא שכר המצוה גופא, אבל המוספות
 ודקדוקי המצוה שאדם מוסיף מה שלא נצטווה
 על פי הדין, נהנה האדם משכרם גם בעולם
 הזה. וזוה מדוקדק לשון הכתוב, ושמרת את
 המצוה אשר אנכי מצוך, זוה דוקא היום
 לעשותם ומחר לקבל שכרם, מה שאין כן מה
 שאחיה מוסיף צמה שלא נצטווים, תקבל שכרם
 גם היום בעולם הזה, עכ"ד.

אך כתב בחובת הלצבות (שער יחוד המעשה פ"ה)
 על מה שאמרו (לעיל פ"א מ"א) ועשו סייג

לחורה, אמר אחד מן החסידים, אין המוספת
 מתקבלת עד שתפרע החובה, עכ"ד. נמצא
 שבכדי שישולם לו שכר על מה שמוסיף על
 דברי תורה, צריך תחילה להזהר בכל עיקרי
 דיני התורה, לפרוש עצמו מן האסורות, ואחר
 כך יוכל להוסיף ויקבל על זה שכר בעולם הזה.

ולבן אלו שיש להם נפש שפלה, שהם נוהרים
 ופרושים מן התאוות, והיינו מתאוות
 המותרות, שהרי האסורות כבר אסרם תורה
 ואין צוה תוספות שבת (וע"ד שהאריך הרמב"ן ז"ל
 ר"פ קדושים), בשכר שהם מוסיפים יתר על
 איסורי תורה, אוכלין בעולם הזה שמקבלים
 שכר בעולם הזה, ונוחלין בעולם הבא, כי על
 מה שעושים מצד החיוב משתלמין לעולם הבא.

*

משנה ב

ר"ן בצבוי. כתב א"י זללה"ה צישמח משה
 (עמ"ס אבות) הפירוש צוה, על פי מה
 שפירש בעוללות אפרים (ח"צ מאמר רד) הכתוב
 (משלי ו ה) הנלל כצבי, מפת, שדרך הצבי לחזור
 לאחוריו. והיינו ורץ כצבי, לחזור לאחוריו, שלא
 יצוא היצר הרע דרך סדק וחור, עכ"ל. ולדרכו
 נלך לפרש כוונת אומרו רץ כצבי שחור
 לאחוריו.

וב"ל על פי מה דהוה עובדא אלל הרה"ק
 משינאווא זללה"ה (הוצא בדברי תורה ח"ט
 אות מצ) פעם אחת היו אללו אנשים רבים בשבת
 קודש, ובעת לקיחת השיריים לחפו כל כך עד
 כי נכבה נר של שבת, מוצן ממילא שהיה בשוגג

את הדרך ילכו צה. והמהלך דר"ך שעוסק
בחורה ביחידות, ואינו לומד תורה ברבים, הרי
זה מתחייב בנפשו, כי לא יזכה לאריכות ימים
בחוץ לארץ אלא בזכות מצוה דרבים.

*

ב המהלך בדרך יחידי הרי זה מתחייב
בנפשו. י"ל על פי מה שכתב
הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פ"א) ההשגחה היא
בסיבת הדביקות, ומי שהוא דבוק בו יתברך
ובטוח בו תמיד, מושגח מאתו תמיד בעינא
פקיחא וישמרהו ויזילהו מכל זרה וזוקה, אבל
האיש אשר חפנה מחשבתו מה' קצת עתים,
תמעט ההשגחה בעת ההוא, עי"ש. והחסיד
מהר"י יעב"ץ בביאורו עמ"ס אבות במשנה זו,
אסמכיה אקרא (דברים לא יז) ואמר על כי אין
אלוה בקרבי מנאוני הרעות האלה, דהיינו כיון
שאומר אין אלוה בקרבי, והוא סר מן הדביקות
צה' תמיד, מנאוני הרעות האלה, סקר ממנו
השגחת יוצרו, עכ"ד.

*

ג המהלך בדרך יחידי הרי זה מתחייב
בנפשו. י"ל על פי מה שכתב
בקדושת לוי (ליקוטים למסכת אבות) לפרש המשנה
(לעיל פ"ג מ"ב) אל תפרוש מן הציבור ואל תאמין
בעצמך עד יום מותך, כי אמרו חז"ל (להלן פ"ה
מ"א) המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו,
והוא אל תפרוש מן הציבור לומר לעבוד את

ה' לצדי ולא אשפיע לאחרים, כי א"ל
שמשאר תמיד במדרגה זו כשאתה עושה
לצדק ולא זכית את הרבים, מה שאין
תזכה את הרבים או השי"ת משמריך מן
עכ"ד.

ובזה יתבאר אומרו המהלך בדרך יחידי
דרך דאיחא בגמרא (קידושין צ"ג) שאלו
נקראת דרך דכתיב (שמות יח ט) והולעת
את הדרך ילכו צה. והמהלך בדרך יחידי
התורה ומצות, יחידי שאינו מזכה לאחרים,
זה מתחייב בנפשו, שנחסר לו השמחה
שלא ישל בחטא חס ושלום.

*

ד המהלך בדרך יחידי הרי זה מתחייב
בנפשו. י"ל בהקדס מה דר
בגמרא (סוטה ה) כל אדם שיש בו גסות
אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור
והמתנהג בענוה זוכה להשראת השכינה
שנאמר (ישעיה מ טו) אשכון ואת דכא ושלל
והנה איחא בגמרא (מעניית ט) המגיס
מביא אף לעולם. ועל פי זה יתבאר
המהלך בדרך יחידי, היינו שהוא כאילו
בעולם שאין הקב"ה רוצה לדור עמו כיון
מתנהג בגאות, הרי זה מתחייב בנפשו
מביא אף לעולם ושורה עליו מדת
והחימה ח"ו.

*

ה המהלך בדרך יחידי הרי זה מתחייב
בנפשו. י"ל בהקדס מה דר
במס' ברכות (דף י) במה שאמר ישעיה
לחזקיה המלך (ישעיה לח א) לו לביתך

זג גבון - סוף גיוג
חלק יאסון